

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра фінансів

Магістерська робота

ОСВІТНІЙ СТУПІНЬ – МАГІСТР

на тему: **«ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРОННИХ
ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ»**

Виконав: студент 2-го року навчання,
Спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»

Волік Андрій Леонідович

Керівник: Бридун Є.В.
кандидат економічних наук, доцент

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар _____

«_____» _____ 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ ТА ЇХ РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ	7
1.1. Теоретичні засади електронних грошей	7
1.2. Роль електронних платіжних інструментів в економіці	15
1.3. Особливості розвитку ринку електронних грошей в різних країнах світу	21
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ІНСТРУМЕНТІВ В УКРАЇНІ	29
2.1. Роль і функції банку у випуску електронних грошей	29
2.2. Правила обігу електронних грошей в Україні	36
2.3. Оцінка обсягу електронних грошей та стану електронних платіжних систем в українській економіці	43
2.4. Проблеми правового регулювання електронних грошей в українському законодавстві	50
РОЗДІЛ 3 ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ	56
3.1. Прогноз щодо динаміки електронних грошей в Україні	56
3.2. Особливості обігу електронних грошей з урахуванням міжнародних правових норм	68
3.3. Пропозиції щодо вдосконалення функціонування ринку електронних грошей в Україні	72
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність теми. Міжнародні фінансові ринки характеризуються збільшенням ролі електронних технологій у забезпеченні їхньої ефективної діяльності. Еволюція форм грошей відбувалася і в Україні – електронні гроші почали використовуватися вітчизняними економічними агентами для розрахунків в українському сегменті мережі Інтернет. Тому роль електронних грошей у розрахунках в мережі Інтернет зростає швидкими темпами. За даними Національного банку України у першому півріччі 2019 року порівняно з аналогічним періодом минулого року відбулося суттєве збільшення: обсягів випущених електронних грошей – до 85,4 млн грн (більше ніж удвічі, оскільки в цілому за 2018 рік було випущено електронних грошей на суму 83,2 млн грн.); обсягів операцій з електронними грошима – до 4,9 млрд грн (більше на 60%); кількості електронних гаманців – до 67,9 млн шт. (більше на 20%). Купівля-продаж цінних паперів на фондових біржах здійснюється на основі електронних торговельних систем, зростає обсяг електронної комерції в мережі Інтернет, створені та функціонують системи електронних грошей.

Незважаючи на це, темпи зростання емісії електронних грошей в Україні є значно меншими, порівняно з іншими високорозвиненими країнами світу, що зумовлено чинниками як мікро-, так і макрорівня. Функціонування даних видів платіжних інструментів підвладне ринковим законам, на які здатна впливати держава через певні регуляторні механізми. А тому на сучасному етапі актуальним є дослідження розвитку вітчизняних систем електронних грошей, зважаючи на світові тенденції й національні особливості державного регулювання електронних грошей.

Аналіз джерел і публікацій показує, що, незважаючи на активне функціонування електронних грошей в Україні, у вітчизняній науковій літературі поки що мало уваги приділяється їх дослідженню. Окремі аспекти питання висвітлюються В. Міщенком, А. Морозом, М. Савлуком та іншими українськими вченими. Водночас, сучасні аспекти функціонування ринку електронних грошей згідно з існуючою вітчизняною нормативною базою та міжнародною практикою

відображені на недостатньому рівні. В роботах зарубіжних науковців, зокрема М. Вудфорда, А. Генкіна, Ч. Гудхарда, М. Кінга, С. Кляйна, Б. Коена, Г. Селджіна, А. Шамраєва, Б. Шміта, Л. Уайта, Б. Фрідмена аргументовано, що електронні гроші мають величезний і малодосліджений потенціал. Також представники фундаментальної економічної науки не дійшли єдиної думки щодо сутності електронних грошей і тієї ролі, яку вони відіграватимуть у майбутньому. Однак ми не можемо не визнати те, що завдяки інформаційно-технічній революції, електронні гроші перетворилися на реально діючий феномен економічного життя. Серед відомих економістів ведеться дискусія стосовно наслідків, які може викликати розвиток електронних грошей, зокрема впливу емісії електронних грошей на монетарну політику, діяльність центральних банків з урахуванням цих інноваційних платіжних інструментів та роль держави в цьому процесі.

Мета і завдання дослідження. Метою проведеного дослідження є оцінка стану та обсягу електронних грошей в Україні та визначення подальших перспектив їх функціонування як нового платіжного засобу на основі державного регулювання.

Реалізація цієї мети передбачає виконання наступних **завдань**:

- розкрити теоретико-методологічні засади дослідження електронних грошей та їх роль в економіці;
- визначити особливості розвитку ринку електронних грошей в різних країнах світу;
- проаналізувати функціонування електронних платіжних інструментів в Україні;
- визначити роль і функції банку у випуску електронних грошей;
- окреслити правила обігу електронних грошей в Україні;
- оцінити обсяг електронних грошей та стан електронних платіжних систем в українській економіці;
- охарактеризувати проблеми правового регулювання електронних грошей в українському законодавстві;
- здійснити прогноз щодо динаміки електронних грошей в Україні;

- розкрити особливості обігу електронних грошей з урахуванням міжнародних правових норм;
- виокремити пропозиції щодо вдосконалення ринку електронних грошей в Україні.

Об'єктом дослідження є процес становлення і розвитку електронних грошей і систем, що дозволяють здійснювати розрахунки з їх використанням.

Предмет дослідження – державне регулювання розвитку електронних грошей в Україні.

Методологічною основою дипломної роботи є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання: описовий, предметно-хронологічний, системний підхід, збір, систематизація, комплексний аналіз релевантної інформації, методи дедукції, індукції, аналізу, аналогій, графічний, статистичний та інші. Також для виконання аналітичної частини роботи використовується метод стратегічного аналізу. В практичній частині переважає емпіричний метод, що передбачає спостереження, вимірювання, моделювання, прогнозування та аналіз прогнозу. При розробці економетричної моделі використовувався метод найменших квадратів для побудови моделі та імовірнісний метод, який передбачає використання програмно-математичного моделювання прогнозу в програмному пакеті EViews.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні науково-практичної проблеми щодо формування теоретико-методологічного обґрунтування сутності електронних грошей та їх регулювання з боку держави.

удосконалено:

– підходи до визначення «електронних грошей» як одного із платіжних інструментів, як засобу обігу та нагромадження в українському інформаційному просторі;

– порядок проведення економічного аналізу електронних грошей з використанням методів економетричного моделювання для визначення ефективності державного регулювання електронних грошей, що розширює

методологічний інструментарій дослідження, в основі якого – глибокий економічний аналіз процесів, пов'язаних з державним регулюванням обігу електронних грошей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення, висновки та рекомендації, отримані в процесі дослідження, можуть бути використані банками та іншими фінансовими установами, які здійснюють операції з електронними грошима.

Інформаційну базу дипломної роботи складають публікації у фахових періодичних виданнях, матеріали наукових всеукраїнських та міжнародних конференцій щодо визначення та теоретичного обґрунтування значимості електронних грошей; вітчизняні та міжнародні нормативні акти, Директиви Європейського Союзу та норми Світової організації торгівлі щодо обігу та державного регулювання електронних грошей; дані Національного банку України та інших банків, нормативні та довідкові матеріали, статистичні обстеження, первинні документи, що містять статистичну інформацію щодо обсягу електронних грошей в Україні та світі; дослідження та публікації, розміщені в мережі Інтернет.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, глосарію, додатків і списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 89 сторінках друкованого тексту. Робота містить 9 таблиць, 19 рисунків і 9 додатків на сторінках 90-106. Список використаних літературних джерел налічує 68 найменувань на сторінках 82-89.

У першому розділі роботи розкрито теоретико-методологічні засади дослідження електронних грошей в Україні та їх роль в економіці різних країн. *У другому розділі* проаналізовано динаміку електронних грошей та особливості їх обігу. *Третій розділ* роботи присвячений розробці економетричної моделі та рекомендаціям щодо державного регулювання електронних грошей.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ ТА ЇХ РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ

1.1. Теоретичні засади електронних грошей

В сучасному інформаційному просторі бізнес прямує за новими тенденціями, особливо що стосується здійснення фінансових операцій. Відтак, готівкові форми розрахунків перестають бути актуальними, зручними та є менш швидкими, порівняно з електронними формами розрахунків, що сприяло появі електронних грошей та стимулювало розвиток електронних платіжних систем, і їх різноманіття. В Україні електронні гроші уже набирають популярності, про що свідчить статистика обсягів електронних грошей і випущених електронних гаманців у 2019 році. Очікується, що найближчим часом відбудеться швидке піднесення на українському ринку електронного бізнесу і нових електронних платіжних систем, які є ще одним видом фінансових сервісів в Інтернеті.

Тому, в сучасних дослідженнях вважається, що електронні гроші є однією з прогресивних економічних категорій. Починаючи з середини 90-х років вони почали активно вводитися в обіг. Спершу вони функціонували за рахунок електронних розрахунково-платіжних систем. На даний час електронні гроші активно емітуються банками та вводяться в обіг комерційними структурами, що функціонують в глобальній мережі Інтернет. Платежі на основі електронних грошей здійснюються в режимі реального часу (on-line). При цьому, незважаючи на значне поширення даного платіжного інструменту та зростання його популярності, досі в науковому економічному просторі (як України, так і світу) немає однозначного визначення електронних грошей, яке б повністю розкривало їх економічну та правову сутність.

Банк міжнародних розрахунків надає одне з поширених трактувань поняття «електронні гроші», оприлюднене в Глосарії термінів у 2003 році:

електронні гроші – це «вартість, яка зберігається в електронному вигляді на таких пристроях як чіпова картка або накопичувач на жорсткому диску персонального комп'ютера» [53].

Відомим, і на нашу думку вагомим, та таким, що найбільш повно розкриває сутність електронних грошей, є визначення, наведене у «Звіті про електронні гроші» оприлюдненому Європейським центральним банком:

електронні гроші – «грошова вартість, яка зберігається в електронному вигляді на технічному пристрої і може широко використовуватися для здійснення платежів підприємствам іншим, ніж емітент, без необхідності використання при цьому банківських рахунків, але яка діє як наперед оплачений інструмент на пред'явника» [64].

Це визначення підкреслює, що електронні гроші мають окремий обіг, відмінний від банківського обігу грошей, і є неперсоніфікованим платіжним продуктом.

Правове визначення терміну електронні гроші для країн Європейського Союзу міститься у Директиві 2000/46/ЄС Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними від 18 вересня 2000 року [55]. В статті першій зазначеної Директиви вказано, що *електронні гроші – грошова вартість, яка є вимогою до емітента і яка:*

- 1) зберігається на електронному пристрої;
- 2) емітується під час отримання грошових коштів у вартісному розмірі не меншому, ніж емітована грошова вартість;
- 3) приймається як засіб платежу підприємствами, іншими ніж емітент [55].

Визначення електронних грошей, наведене в Директиві 2000/46/ЄС, до 2005 року було офіційно імплементовано в законодавчі системи усіх країн Європейського Союзу і до цього часу майже не зазнало змін з урахуванням еволюції судової системи та розвитком інформаційних технологій. При цьому, якщо розглядати другу ознаку електронних грошей щодо їх вартісного розміру, то в законодавстві деяких країн Європейського Союзу, зокрема у Великобританії та Німеччині ця ознака була винесена в окрему норму і дещо модифікована у випадку, коли електронні гроші коли випускатимуться

емітентом у сумі меншій, ніж їх номінальна вартість. Така ситуація може статися зокрема при стягуванні комісії емітентами електронних грошей, що має бути погоджено з Національними банками відповідних країн [57]. Таким чином, у країнах Європейського Союзу на законодавчому рівні закріплений тісний зв'язок між електронними грошима та грошима центрального банку.

В Україні на законодавчому рівні закріплено поняття електронних грошей. Зокрема в Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» в статті 15 (Особливості випуску електронних грошей і здійснення операцій з ними) визначено, що *«Електронні гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі»* [35]. Політика Національного банку України орієнтована на правове коло зазначених в Законі ознак, що відображається в методологічних коментарях до аналітичних звітів. При цьому особливості емісії електронних грошей і законність здійснення операцій з ними встановлені також статтею 15 зазначеного Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», а також Положенням про електронні гроші в Україні, що затверджено постановою Правління Національного банку України від 10 лютого 2016 року №65 [35].

Варто зауважити, що однією з особливостей електронних грошей є їх обмеженість щодо виконання функції засобу платежу, що дозволяє традиційним (готівковим) формам грошей до цього часу отримувати певну перевагу. Відповідно, можливість користування електронними грошима має певні технічні обмеження та залежить від наявності технічного оснащення у торговців для здійснення економічних операцій з електронними грошима, а й від уміння користуватися електронними гаманцями, платіжними системами тощо.

Таким чином, різноманітність підходів до трактування терміну «електронні гроші» полягає по-перше в неоднозначності і складності їх використання. По-друге, дійсно в науковому, економічному та правовому полі термін «електронні гроші» є відносно новим. Наслідком цього є відсутність єдиної, загально визнаної дефініції електронних грошей, оскільки досі ідуть

дискусії щодо необхідності нормативного забезпечення сталого визначення та ознак, які б однозначно розкривали економічну та правову сутність електронних грошей. Також неправильним є ототожнювати електронні гроші з безготівковими грошима. Помилкове споріднення даних категорій виникає в результаті того, що електронні і безготівкові гроші мають декілька спільних ознак. Зокрема, можна виділити дві головні характеристики, які відносяться до електронних грошей, через що електронний платіжний інструмент можна віднести саме до безготівкових грошей:

- Він повинен виконувати функцію грошей, принаймні, функції міри та еквіваленту вартості та засобу обігу/платежу, а також (як похідну від перших двох) функцію засобу накопичення.

- Він має існувати в електронній формі (непаперовій формі) і відрізнятися від традиційних банківських рахунків та цінних паперів (та інструментів управління ними) [11, с. 6].

Електронні гроші, як і готівкові, виконують і інші функції в процесі обслуговування руху вартості в процесі суспільного відтворення валового внутрішнього продукту. В теорії грошей обґрунтовано наступні функції грошей: міри вартості, засобу обігу, засобу утворення скарбів, засобу платежу, світових грошей. Опишемо їх функціональне призначення залежно від обігу безготівкових грошей в грошовому обороті.

Функцію міри вартості електронні гроші виконують за стандартною схемою традиційних грошей – до входження в безготівковий грошовий обіг (через встановлення ціни на товари/послуги), а функцію засобу нагромадження гроші починають виконувати, якщо вилучаються на деякий час з грошового обігу, перетворюючись в скарб. Тому ці функції впливають на масу грошей, яка впливає й на величину грошового обороту. Розглянувши систему обігу електронних грошей варто виокремити і найважливішу властивість, яку набуває функція обігу, – трансферабельність [44, с. 32] – вільно передаватись між користувачами. Відповідно, гроші, що знаходяться в безготівковому обігу, виконуватимуть основні функції: засобу платежу, засобу обігу, світових грошей, а допоміжними функціями безготівкових

грошей будуть функції нагромадження та міра вартості, які залежатимуть від умов банківського обслуговування безготівкових розрахунків та умов розвитку економіки.

Електронні гроші мають відмінності від інших засобів безготівкового розрахунку: електронні гроші є одночасно і платіжним засобом, і зобов'язанням їх емітента; в якості платіжного засобу їх можуть приймати різні учасники товарно-грошових відносин, а не тільки емітент для погашення зобов'язань; електронні гроші можуть виражатися в інших одиницях валюти, відмінної від національної; для проведення операцій використовується окремий обліковий запис користувача або персональний «електронний гаманець», кошти на якому виражені в електронних грошових одиницях; обіг електронних грошей за потребою гарантує анонімність сторонам, що беруть участь у розрахунках [40, с. 9].

Отже, електронні гроші є кредитними, оскільки випускаються як наперед профінансоване зобов'язання емітента, електронні гроші не збільшують масу грошей в обігу, але можуть пришвидшувати їх обіг. Це пов'язано з тим, що електронні гроші є засобом забезпеченості, гарантованості, трансферабельності платежу за товари, роботи, послуги [11;67].

Тому вважається, що електронні гроші – це різновид так званих «фідуціарних» грошей, які, як і практично всі існуючі зараз види грошей, виконують стандартні функції грошей та, відповідно, мають вищезгадані характеристики. Електронні гроші є зобов'язаннями емітента, випущеними з метою розрахунків, але при цьому не мають власного фізичного втілення внутрішньої вартості (на відміну від традиційних грошей, які друкують на спеціальному папері, чи монет, виготовлених з різних металів).

Тому, якщо розглядати особливості електронних грошей, легітимізовані економічними системами країн Європейського Союзу (відповідно до Директиви 2000/46/ЄС) та Сполученими Штатами Америки, то електронні гроші повинні:

- Мати здатність до накопичення та підрахунку балансу, а отже – мати певну монетарну вартість (тобто вартість, виражену в певній валюті);

- Прийматися економічними агентами (як фізичними, так і юридичними особами) для розрахунків;
- Бути зобов'язанням емітента, що надходить в обіг лише після його обміну на традиційні гроші (тут «традиційні гроші» розуміються як гроші, що враховуються при розрахунку монетарних агрегатів та обертаються у вигляді готівки та вкладів у банках) в обсязі не меншому, ніж емітована грошова вартість, а також бути об'єктом зворотного обміну за першою вимогою їх власника.
- Зберігатися в електронному вигляді або на фізичному пристрої (такому, як смарт-карта, телефон або комп'ютер тощо) у володінні власника таких грошей, або віддалено на сервері [34, розділ 102, с. 2-3].

Рис. 1.1. Переваги електронних грошей

Джерело: складено автором на основі [11, с. 24-25].

Поява такого феномену, як електронні гроші та їх популярність при здійсненні розрахунків в мережі Інтернет була пов'язана з рядом переваг (рис.1.1) [11, с. 24-25]:

- Доступність. Для користування традиційними банківськими послугами користувачу потрібен банк або банкомат, а користувачу електронних грошей – лише Інтернет та комп'ютер чи мобільний телефон.
- Зручність. Один із ключових факторів, в основі якого лежить оперативність здійснення економічних операцій. Вважається, що час, який

витрачено на заповнення квитанцій, черги і т.п. – це втрачені можливості. Користувач може отримати доступ до електронного гаманця в режимі 24/7 і вести свій бізнес без жорсткої прив'язки до банківської системи країни, в якій він знаходиться. Тобто, він може здійснювати свою діяльність, отримувати сплату за товари і послуги та проводити миттєві розрахунки навіть тоді, коли банківська система не працює.

- Мобільність. Здійснення операцій може відбуватися в будь-якому місці при використанні технічних засобів (комп'ютер/мобільний телефон) та наявності Інтернету.

- Безпечність. Системи електронних грошей дозволяють забезпечити достатній рівень захисту особистих даних і коштів користувача від здійснення шахрайських дій з боку третіх осіб.

- Простота використання. Будь-яка людина, навіть не фахівець в галузі ІТ, може ефективно працювати з електронними грошима.

- Оперативність. Розрахунки електронними грошима проходять миттєво і гарантовано.

- Анонімність. Більшість систем електронних грошей потребують від користувача мінімальних особистих даних і дозволяють проводити анонімні платежі.

- Підтримка мікроплатежів. Електронні гроші дозволяють ефективно проводити транзакції з платежами еквівалентом від 0,1 до 10 доларів США, за відсутності або низької комісії всередині системи [11, с. 24-25].

Отже, дивлячись на переваги розрахунків електронними грошима, все більше вітчизняних суб'єктів господарювання звертаються до такої практики. Ще однією причиною популярності е-розрахунків є ріст електронної комерції в країні, але порівняно з високорозвинутими країнами Україні є що удосконалювати. Насамперед постає потреба у врегулюванні процесів розрахунків з е-грошима на законодавчому рівні. На нашу думку, велику роль грає саме рівень інформаційної грамотності та довіри суб'єктів господарювання і громадян до відносно нових платіжних засобів.

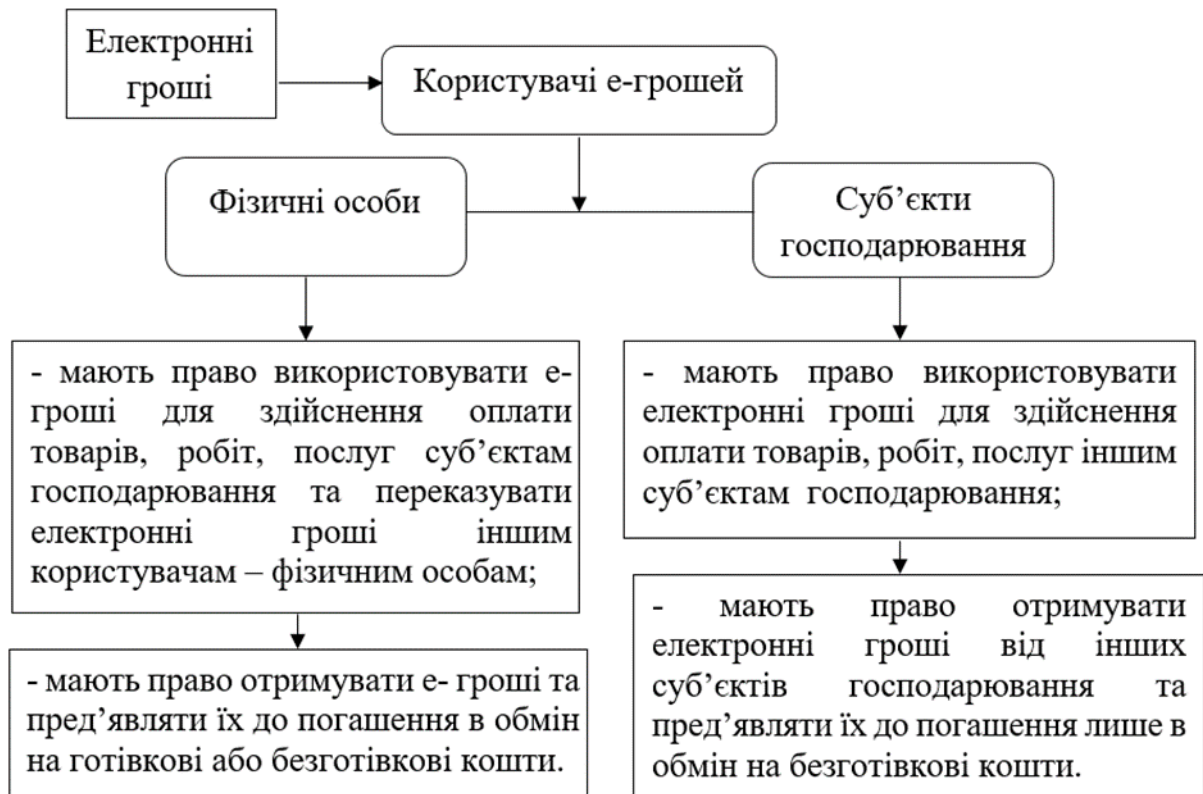

Рис. 1.2. Користувачі електронних грошей

Джерело: складено автором на основі [20].

Сьогодні не існує єдиної класифікації електронних платіжних засобів/грошей (Додаток А). Ми відмічаємо, що для нас найбільш звичною є класифікація за розміром платежу, відповідно до якої електронні гроші поділяють на пікоплатежі, мікро- і макроплатежі. При цьому, Користувачами електронних грошей можуть бути фізичні особи або суб'єкти господарювання (економічні агенти), які використовують електронні гроші для здійснення професійної діяльності. Тому, розглянемо суб'єктну складову застосування електронних грошей в Україні (рис.1.2). Суб'єкт господарювання може відкрити у банку два е-гаманці: один – для торговця (отримання електронних грошей за продані товари, надані послуги та виконані роботи), інший – для користувача (оплата за товари, роботи, послуги, надані іншим суб'єктом господарювання). Управління таким електронним гаманцем можна здійснювати через мобільний додаток в будь-якому місці та в будь-який час, що надає власнику самостійності, швидкості та зручності в процесі обміну валюти між гаманцями та управлінні лімітами.

Таким чином, ми можемо розглядати електронні гроші як інноваційний платіжний інструмент, що має низку переваг, порівняно з традиційними формами грошей, та надає економічним агентам новий спосіб для проведення платіжних розрахунків, а також як нову платіжну технологію, яка дозволяє зберігати гроші в електронній формі. Сьогодні електронні гроші відіграють все більшу роль у системі платежів, тому важливим залишається визначення їх ролі в економіці різних країн.

1.2. Роль електронних платіжних інструментів в економіці

Нинішній ритм життя досить інтенсивний, і українці не завжди мають час, а іноді й можливості, підлаштовуватися під графік роботи банків для проведення необхідних фінансових операцій. Однак світ стає все більш цифровим, а електронні гроші, як один із інструментів вирішення питання економії часу, набувають популярності в нашій країні. Міжбанківські розрахунки, які раніше вимагали фізичного переміщення банкнот, тепер стали проходити практично повністю в електронній формі. Тому, електронні гроші як платіжний інструмент здатні впливати на розвиток сучасного суспільства, а як наслідок – і економіки країни в цілому. Вони дозволяють забезпечити універсальний обмін між власниками мільйонів товарів і послуг, забезпечують функціонування кредиту і державних фінансів.

Як ми уже зазначали, початком ери електронних грошей була поява комп'ютерів та ІТ-технологій, що дозволили розробити відповідні платіжні системи для функціонування електронних платіжних інструментів. Електронні платіжні інструменти, такі, як карткові платежі та електронні банківські перекази, поступово стали витіснити готівку та паперові чеки і в роздрібних платежах, хоча паперові гроші залишаються в обігу в значних кількостях, як зручний засіб платежу для дрібних розрахунків і обслуговування неформального сектора. Тому, держава та Національний банк України здійснюють регулювання електронних грошей, досліджують

обсяги електронних грошей, причини їх використання та переваги, порівняно з традиційними формами грошей.

Регулювання емісії та особливості використання електронних грошей в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» (№ 2346) [35] та Положення про електронні гроші в Україні, затвердженому постановою Правління Національного банку України від 10 лютого 2016 року №65 [28]. Положення регулює діяльність, пов'язану з випуском електронних грошей в Україні, та запроваджує моніторинг за такою діяльністю.

Відповідно до Постанови Національного банку України «Про внесення змін до Положення про електронні гроші в Україні», випуск електронних грошей в Україні мають право здійснювати лише банки. Банк надає своїм клієнтам такі фінансові послуги у сфері використання електронних грошей [35]:

- розповсюдження електронних грошей;
- здійснення обмінних операцій з електронними грошима;
- надання засобів поповнення електронними грошима електронних пристроїв;
- приймання електронних грошей в обмін на готівкові/безготівкові кошти.

Згідно з вимогами п. 15.2 ст. 15 Закону № 2346 банк, який планує здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язаний спершу узгодити з Національним банком України правила їх використання. Тому суб'єкти, що здійснюють операції з електронними грошима (емітент електронних грошей, оператор, агенти, торговці і користувачі), можуть робити це тільки за правилами, погодженими з Національним банком України [28].

З іншого боку, існує ряд причин, через які впровадження безготівкових платежів сприяє прискоренню економічного розвитку країни. Детальний аналіз цих причин був здійснений інститутом економічних досліджень (Д. Науменко, В. Кравчук, А. Глибовець) [11], де основними наслідками використання електронних грошей виділено: стимулювання

споживання домашніх господарств; позитивний вплив на фінансову систему та монетизацію економіки; сприяння залученню коштів населення та компаній у банківську систему і зменшення обігу готівки; скорочення операційних та транспортних витрат економіки при здійсненні платежів для держави та населення в цілому. Ну і як наслідок – зменшення тіньової економіки, оскільки всі операції відображені в електронних платіжних системах, ведеться їх повний облік, порівняно з готівковими грошима [11, с. 24].

Відтак, як зазначає В. Кравчук, в першу чергу, поширення електронних платежів при розрахунках за інших рівних умов стимулює споживання домогосподарств. Коли споживач розраховується готівкою, він може купити не більше, ніж є грошей у нього в гаманці. Це особливо обмежує імпульсивні покупки, але також може змусити споживача відмовитись від вигідної, але обмеженої за часом угоди. Водночас електронні платіжні інструменти дають доступ до всіх коштів на рахунку, що робить споживання більш зручним і збільшує його обсяги [11, с. 28].

Обіг електронних грошей характеризується сукупним обсягом наперед передплачених електронних платіжних коштів, які належать приватним особам, підприємствам, державі і використовуються для обслуговування грошового обороту. Відповідно, суб'єкти господарювання є контрагентами по платежах, а кожен акт платежу передбачає пряму участь контрагентів: платника і одержувача, і опосередковану – банківську установу. Використання інноваційних технологій дозволяють здійснювати розрахунки електронними грошима як між фізичними особами (С2С – «споживач» – «споживач»), так і між юридичними та фізичними особами (В2С – «бізнес» – «споживач»), а також між С2G («споживач» – «держава»), G2B («держава» – «бізнес») і навпаки. Статистичною ознакою цих відносин є акти платежу або фінансове забезпечення його вчинення [40, с. 7].

Оскільки електронні платіжні інструменти часто є індивідуалізованими, вони також дозволяють емітентам і торговцям пропонувати свої програми зі стимулювання споживання. Торгові мережі

використовують дані стосовно платежів кожного окремого користувача для надання знижок і бонусів своїм клієнтам. Однак, знижки і бонуси при цьому не є електронними грошима, оскільки вони не мають єдиного грошового еквіваленту та не можуть бути обміняні на реальні гроші (використовуються в основному як зменшення вартості товару/послуги при його покупці). Емітенти можуть пропонувати програми бонусів для користувачів карт, щоб стимулювати використання цього інструменту. Таким чином, роздрібна торгівля також отримує додатковий імпульс до розвитку.

Рис. 1.3. Вплив електронних платежів на споживання та економічне зростання: логічні взаємозв'язки

Джерело: складено автором на основі [11, с. 24].

У свою чергу, збільшення споживання призводить до збільшення зайнятості та економічного зростання (рис. 1.3). Таким чином, за умови адекватного регулювання обсягів електронних грошей і контролю за законним здійсненням економічних операцій, розвиток електронних платежів можна розглядати, як важливий фактор економічного зростання.

Також, розвиток електронних платежів позитивно впливає на фінансову систему та монетизацію економіки. Впровадження електронних платежів

сприяє залученню коштів населення та компаній у банківську систему і зменшує обіг готівки.

Широке поширення безготівкових платежів робить ці інструменти більш доступними і необхідними для широких верств населення. Таким чином, зростає рівень охоплення населення фінансовими послугами, що зменшує непродуктивні готівкові заощадження, стимулює розвиток малого бізнесу, зменшуючи роль тіньових операцій (рис.1.4).

Рис. 1.4. Економічний ефект переходу на безготівкові розрахунки

Джерело: складено автором на основі [3].

Також, відповідно до аналізу інституту економічних досліджень, запровадження електронних платежів означає скорочення операційних витрат економіки та держави в цілому. Обслуговування готівкової платіжної системи пов'язане з істотними витратами, які фактично покриваються суспільством. Ці витрати включають витрати центрального банку на друкування паперових грошей і обслуговування міжбанківських розрахунків, витрати держави на здійснення нагляду та запобігання злочинам у цій сфері, витрати часу споживачів і підприємств на облік і проведення розрахунків, витрати банків і підрядників на підтримання фізичної інфраструктури грошового обігу, транспортування паперових грошей, обробку платежів тощо (табл.1.1) [3].

Таблиця 1.1

Компоненти вартості готівкових платежів в економіці

Витрати споживача	Витрати центрального банку	Витрати торговців	Витрати комерційних банків
Витрати часу на отримання готівки	Виробництво монет і банкнот	Трудові витрати на обслуговування готівкових платежів	Трудові витрати на обслуговування готівкових платежів
Витрати часу на обслуговування готівкових платежів	Підтримання обігу готівки: транспортні витрати, обробка та обмін готівкових грошей	Витрати на підтримку запасів розмінної готівки, зберігання і транспортування отриманих грошей	Витрати на підтримку запасів готівки, зберігання, транспортування, сортування готівки, підтримання мережі банкоматів
Витрати часу на контроль за витратами	Витрати на безпеку	Втрати внаслідок злочинності, витрати на безпеку	Втрати внаслідок злочинності, витрати на безпеку

Джерело: складено автором на основі [3]

Вартість електронних розрахунків, у порівнянні з готівкою, звичайно ж, оцінюється як менша. Це пояснюється цілим рядом причин (табл.1.1). Зокрема, при електронних розрахунках споживачі витрачають менше часу на проведення транзакцій та не мають витратити час на отримання готівки. Роздрібні підприємства не несуть витрат на інкасацію та зберігання готівки, тож, відповідно, можуть обслуговувати більше клієнтів і несуть менше ризиків при отриманні коштів. Банки зменшують витрати на обслуговування фізичної готівки. Загальна економія від розповсюдження електронних платежів може сягати 1% від валового внутрішнього продукту [61].

Збільшення електронних платежів може сприяти зменшенню тіньової економіки, у якій використовуються переважно готівкові розрахунки, що, у свою чергу, дає можливість проводити достатньо великі транзакції, які не можуть відслідковуватись правоохоронними органами. Таким чином, збільшення популярності електронних платіжних інструментів за інших рівних умов може призвести до появи конкурентних переваг у легально

працюючих підприємств, які приймають такі інструменти. Крім того, поширення безготівкових розрахунків часто сильно зменшує частоту значних за обсягом готівкових розрахунків в офіційній економіці, що спрощує боротьбу з відмиванням грошей [65]. Таким чином, збільшення використання електронних платіжних інструментів може сприяти зменшенню тіньової економіки, що збільшує податкові надходження за рахунок розширення бази оподатковування без зміни податкового тиску.

Отже, розвиток електронних грошей, як одного із електронних платіжних інструментів, в основному дає економіці країн позитивні зміни. По-перше, стимулює подальший розвиток інформаційних технологій в фінансовому секторі. По-друге – є причиною зменшення частки тіньового сектору економіки за рахунок зменшення готівкових платежів та виведення економічних операцій в он-лайн. При цьому населення країни може здійснювати розрахунки в будь-який час, в будь-якому місці і в будь якого продавця, що дає можливість моніторити ціни і вибирати для себе найкращу пропозицію. Водночас, електронні гроші мають ряд ризиків, які притаманні даному електронному платіжному інструменту, які так чи інакше враховуються в світовій практиці при створенні нормативно-правового поля для функціонування електронних грошей та при аналізі економічних взаємодій. Тому, нашим наступним завданням є аналіз географічних особливостей розвитку ринку електронних грошей, що представлено у пункті 1.3. даної роботи.

1.3. Особливості розвитку ринку електронних грошей в різних країнах світу

Розвиток електронних грошей у світі є нерівномірним. При цьому виділяють країни-лідери за показниками обсягів випуску електронних грошей та за обсягами операцій з електронними грошима. Географічні особливості поширення популярності електронних грошей пов'язані з рядом причин. В

першу чергу, з різним рівнем розвитку інформаційних технологій (і відповідної інфраструктури); розвитком електронної комерції та відповідного законодавства щодо її регулювання; та різними підходами та специфічними вимогами до роботи компаній та платіжних систем, які займаються випуском та обслуговуванням електронних грошей, а також платіжною інфраструктурою, що склалась історично.

Таблиця 1.2

Географічний розвиток ринку електронних грошей

Країна/ регіон	Особливості розвитку
Європейський Союз	Загальна емісія електронних грошей досягла лише 2,7 млрд євро (станом на травень 2015 року), що складає лише близько 1% від загальної кількості готівкових коштів у обігу; кількість операцій із використанням електронних грошей становить близько 1 млрд. транзакцій, а у вартісному виразі близько 28 млрд євро.
Сполучені Штати Америки	В сегменті електронних платежів достатньо високу вагу займають операції із використанням наперед оплачених карток. За оцінками Boston Consulting Group (BCG) у 2016 році загальний розмір коштів, що були заведені на передплачені карти, склав 120,2 млрд дол. США. В сегменті онлайн-розрахунків найбільшим небанківським провайдером у США є система PayPal. Конкурентами PayPal є Google Inc. та Facebook, Google Wallet, AT&T, Verizon.
Африка	Ринок електронних грошей розвивається достатньо специфічним шляхом, в силу слабкості традиційних фінансових установ. за даними Світового Банку близько 40% населення в Індії та більше 80% – в Африці досі залишаються за межами покриття банківськими послугами.
Азія	Системи електронних грошей еволюціонували із систем переказу коштів (такі як Еко у Індії, G-Exchange Inc. на Філіппінах тощо) та завдяки використанню мобільного зв'язку для їх передачі та ведення рахунків клієнтів, на яких зберігаються передплачені кошти. У Сінгапурі та Японії у 2015 році кількість транзакцій, що припадає на електронні гроші, становила близько 2 та 1,5 млрд.
Російська Федерація	Електронні гроші охоплюють близько 27% дорослого населення, що проживає в містах і використовуються переважно для сплати послуг операторів мобільного зв'язку, Інтернет-провайдерів, придбання товарів/послуг в Інтернет-магазинах, для здійснення переказу коштів між електронними гаманцями та навіть із банками та державними органами

Джерело: складено автором на основі [11; 12; 34; 54; 56]

Традиційно найбільший розвиток електронні гроші (як й інші інноваційні платіжні інструменти) отримали в економічно розвинених країнах, де спостерігається створення та розвиток комп'ютерних технологій, сучасних платіжних інструментів та розробка перших платіжних систем, а саме – у Сполучених Штатах, Європейському Союзі, Японії та інших розвинених країнах Азії (Південна Корея, Сінгапур, Гонконг тощо) (табл.1.2).

За даними Банку міжнародних розрахунків електронні гроші найбільш інтенсивно використовуються саме в Азії, значно випереджаючи інші країни. Зокрема, кількість транзакцій, що припадає на електронні гроші, становила близько 2 млрд у Сінгапурі та 1,5 млрд в Японії у 2015 році. Це можна пояснити швидким розвитком національних платіжних систем передплачених електронних грошей [54].

Ринок електронних грошей в Європейському Союзі розвивається не так швидко, як очіувалося (табл.1.2). Загальна емісія електронних грошей в Європейському Союзі досягла лише 2,7 млрд євро (станом на травень 2015 року), що складає лише близько 1% від загальної кількості готівкових коштів у обігу (табл.1.2) [54].

Кількість операцій із використанням електронних грошей, за даними Європейського Центрального Банку (далі – ЄЦБ), у 2015 році склала лише близько 1 млрд. транзакцій, а у вартісному виразі сягнула 28 млрд євро. Це становило 1,3% від загальної кількості платіжних транзакцій (крім міжбанківських) в Європейському Союзі та, відповідно, лише 0,02% їх вартісного обсягу [54]. Отже, загальна емісія електронних грошей в Європі та транзакції з ними поки що займають дуже незначну частку серед інших платіжних інструментів, значно поступаючись іншим видам безготівкових платежів (зокрема, із використанням платіжних карт).

Якщо оцінювати кількість емітованих електронних грошей в Єврозоні за їх типами, то їх переважну більшість – біля 65% – реалізовано на основі електронних запам'ятовувачих пристроїв (головним чином, смарт-карт), що не

є випадковим, оскільки історично європейські країни мають добре розвинену інфраструктуру для прийому платіжних карт [54].

Історично так склалося, що в *Сполучених Штатах Америки* у сфері платежів завжди домінували чекові розрахунки (табл.1.2). Сьогодні розрахунки чеками досі займають значну частку ринку платежів, проте їх частка поступово знижувалась упродовж останніх 10-15 років, і сьогодні розрахунки чеками в Сполучених Штатах Америки на одну особу приблизно дорівнюють аналогічному показнику в Європейському Союзі [54].

В сегменті електронних платежів достатньо високу вагу займають операції із використанням наперед оплачених карток. За оцінками Boston Consulting Group (BCG) у 2016 році загальний розмір коштів, що були заведені на передплачені карти, склав 120,2 млрд дол. США [58].

Серед нових платіжних передплачених інструментів слід окремо виділити так звані «платіжні карти, що зберігають вартість» (stored value cards), використання яких стрімко зросло впродовж останніх років. Дані платіжні карти зберігають інформацію, записану на сервері, про наявність коштів на банківському рахунку, а також надають право доступу до цих коштів користувачеві (отже, кошти не зберігаються безпосередньо на картці). Головною відмінністю таких карт від дебетових передплачених карт є те, що вони є анонімними, тоді як дебетові карти випускаються на ім'я конкретного користувача та є прив'язаними до його платіжного рахунку [44]. Такі властивості цих карт дозволяють широко їх використовувати у якості подарункових сертифікатів у роздрібній мережі, для виплати заробітних плат, у формі дорожніх грошових карток тощо.

Сполучені Штати вважаються батьківщиною такого явища, як «електронні гроші». Саму ідею на початку 1990-х років започаткував вчений-криптограф Давід Чаум, після чого ціла низка ентузіастів та інституцій у розвинених країнах почала реалізовувати ідеї щодо створення систем електронних грошей [11, с. 54]. В сегменті онлайн-розрахунків найбільшим небанківським провайдером у Сполучених Штатах Америки є система PayPal.

Сьогодні система PayPal є глобальною електронною платіжною системою, що дозволяє фізичним та юридичним особам, які мають e-mail адресу, здійснювати миттєві розрахунки та перекази у 190 країнах світу. Ця система має близько 110 млн відкритих рахунків користувачів та дозволяє використовувати електронні гроші для розрахунків. Впродовж 2016 року компанія обробила платежів на суму близько 118 млрд дол. США [63]. Широкого вжитку система PayPal набула, починаючи з кінця 90-х років, коли вона стала провідною платіжною системою для обслуговування транзакцій на он-лайн аукціоні eBay (табл.1.2). Пізніше, у 2002 році, корпорація eBay поглинула компанію PayPal, і сьогодні більше 50% угод на аукціоні eBay здійснюється саме за допомогою цієї платіжної системи [63].

Відправляти електронні гроші PayPal можуть власники карткових рахунків міжнародних карткових систем Visa International, Master Card, American Express тощо, які відкрили рахунок у системі PayPal. Отримувати електронні гроші PayPal можуть лише власники рахунків PayPal. Рахунок у системі PayPal може бути відкритий користувачем вже після отримання e-mail – повідомлення про надходження грошей від іншого користувача PayPal [11, с. 52]. Поповнення рахунку системи PayPal здійснюється за допомогою банківського переказу та з банківської карти, виведення грошей із системи відбувається шляхом зняття клієнтом грошей з банківського рахунку.

На американському ринку існує ще кілька гравців, але ці он-лайнові платіжні системи не є такими великими та успішними. Проте нещодавно в Сполучених Штатах Америки з'явилися конкуренти PayPal, створені відомими технологічними компаніями – зокрема, Google Inc. та Facebook [63]. Інші форми електронних грошей, у тому числі платежі за допомогою мобільних телефонів, на сьогодні тільки почали розвиватись у Сполучених Штатах Америки. Зокрема, компанія Google Inc. нещодавно оголосила про запуск мобільного електронного гаманця Google Wallet [62].

У країнах, що розвиваються, зокрема в *Африці та Азії*, ринок електронних грошей розвивається достатньо специфічним шляхом, в силу

слабкості традиційних фінансових установ (тоді як у розвинених країнах відіграють провідну роль саме банківські фінансові установи) (табл.1.2). Так, наприклад, за даними Світового Банку близько 40% населення в Індії та більше 80% – в Африці досі залишаються за межами покриття банківськими послугами [60, с. 564].

Водночас, у цих регіонах в останні роки спостерігалась активна експансія операторів мобільного зв'язку, що дозволило створити в ряді країн інноваційні платіжні послуги, які передбачають використання мобільних електронних грошей. Користувач мобільного зв'язку може використовувати вартість коштів на передплаченому рахунку мобільного зв'язку для здійснення покупок у роздрібній мережі та переказу коштів іншим користувачам.

Серед країн Азії системи електронних грошей активно розвиваються також в Індії, на Філіппінах, у Бангладеш тощо. Особливістю цих країн є те, що системи електронних грошей там еволюціонували із систем переказу коштів та завдяки використанню мобільного зв'язку для їх передачі та ведення рахунків клієнтів, на яких зберігаються передплачені кошти [11; 54].

Окремо слід виділити розвиток електронних грошей в *Російській Федерації* (табл.1.2). У цій країні він відбувається саме в онлайн-сегменті, і найбільші компанії електронних грошей (WebMoney, Yandex.Money) здійснюють активну експансію на достатньо великому ринку Співдружності Незалежних Держав. За даними Центрального банку Російської Федерації на початок 2014 року в Росії нараховувалось 63 небанківські кредитні установи, які мають право випускати електронні гроші. Електронні гроші охоплюють близько 27% дорослого населення, що проживає в містах і використовуються переважно для сплати послуг операторів мобільного зв'язку, Інтернет-провайдерів, придбання товарів/послуг в Інтернет-магазинах, для здійснення переказу коштів між електронними гаманцями та навіть із банками та державними органами (наприклад, при сплаті кредитів та штрафів)[66].

В Україні ринок електронних грошей в характеризується нерівномірністю поширення. Пропозиція електронних грошей залежить від

багатьох факторів, які можуть стримувати їх розвиток: стимулів для споживачів, торговців, емітентів та посередників під час їх використання. Але головним фактором виступає готовність населення прийняти нові технології.

Розглянемо особливості розрахунків електронними грошима України (рис.1.5). Слід зазначити, що йдеться не про безготівкові розрахунки з використанням реальних грошей, а маються на увазі гроші «віртуальні», створювані для розрахунків в інтернет – мережі. Послуги за розрахунками «електронними грошима» надають спеціалізовані платіжні системи (як внутрішньодержавні, так і міжнародні), схема роботи яких доволі проста.

Рис.1.5. Схема розрахунків з використанням електронних грошей

Джерело: складено автором на основі [4, с. 3]

Користувач укладає договір з банком про надання послуг по операціях з електронними грошима, в якому обумовлюються правила проведення операцій. Користувач вносить грошові кошти на банківський рахунок, створює свій електронний гаманець, на який банк – агент завантажує електронні гроші (не більше оплаченої суми користувач розраховується з

«віртуального гаманця» за покупки, наприклад у інтернет-магазинах, які співпрацюють з обраною системою «електронних» грошей користувач реєструється у системі «електронних» грошей і створює «віртуальний гаманець» [47]. Банк користувач вносить на банківський рахунок реальну валюту (національну або іноземну) будь-якими можливими способами (через касу, банкомати, електронний банкінг і т.п.). Банк-агент системи емітує «електронні гроші», які відображаються у «віртуальному гаманці» користувача. Торговці через банки-агенти системи конвертують «віртуальні гроші» у реальну валюту і таким чином виводять засоби з системи «електронних» грошей на банківські рахунки або у готівковий обіг відповідно до оплаченої суми) (рис.1.5).

Випуск електронних грошей в Україні мають право здійснювати лише банки. Нині 23 банки мають право здійснювати емісію електронних грошей (Додаток Д), та співпрацюють в межах платіжних інструментів та платіжних систем, таких, як Національна платіжна системи «ПРОСТІР», Visa та «Глобал Мані», «FORPOST», «ALFA-MONEY», MasterCard, ХРАУ тощо [47].

Тому, актуальним є детальний аналіз обсягу електронних грошей в Україні та правила їх обігу, що досліджено в Розділі 2 даної роботи.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ІНСТРУМЕНТІВ В УКРАЇНІ

2.1. Роль і функції банку у випуску електронних грошей

Роль банку у випуску електронних грошей є ключовою, оскільки емісію електронних грошей може здійснювати виключно банк. Банк, що має намір здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язаний до початку їх випуску узгодити з Національним банком України правила використання електронних грошей у порядку, встановленому нормативно-правовим актом Національного банку України. Порядок здійснення операцій з електронними грошима та максимальна сума електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває в розпорядженні користувача, визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України (ст. 15 «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [35]). Банк, що є членом/учасником міжнародної платіжної системи і внесений Національним банком України до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури та має намір здійснювати випуск електронних грошей на території України з використанням цієї міжнародної платіжної системи, зобов'язаний узгодити з Національним банком України правила використання електронних грошей до здійснення випуску електронних грошей (Положення про електронні гроші в Україні, затверджене Постановою).

На території України емітентом електронних грошей може бути тільки банк, він же надає користувачам або комерційним агентам можливість їх сплати. Банк, що здійснює випуск електронних грошей бере на себе зобов'язання за їх погашення. При цьому організація обігу електронних

грошей та регулювання їх національним банком залежить від учасників цього процесу (рис.2.1).

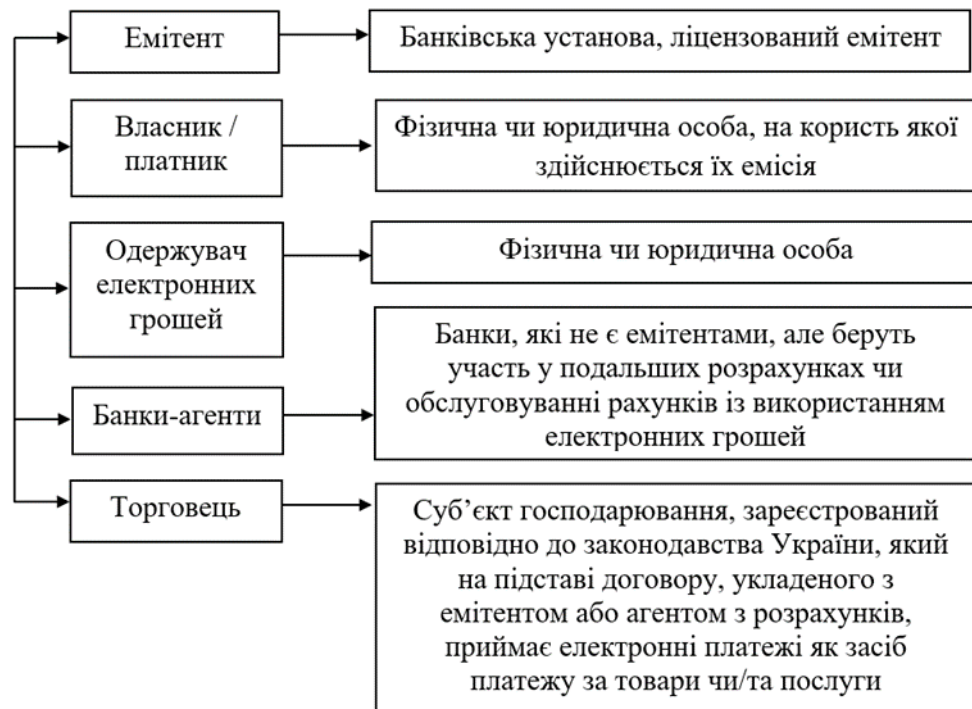

Рис. 2.1. Учасники процесу обігу електронних грошей

Джерело: складено автором на основі даних [2, с. 251]

Обіг електронних грошей у вигляді грошових зобов'язань здійснюється шляхом відступлення права вимоги до емітента, внаслідок чого виникає зобов'язання останнього в розмірі пред'явлених електронних грошей. Передоплата традиційними грошима є передумовою для запису на технічному пристрої користувача грошової вимоги до емітента у вигляді електронних грошей [35]. Далі електронні гроші використовуються суб'єктом господарювання для придбання товарів, робіт, послуг.

Випуск електронних грошей здійснюється шляхом їх надання користувачам або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти. Цей процес можливий за рахунок реєстрації електронного гаманця або підключення до певної платіжної системи.

Користувачем електронних грошей може бути суб'єкт господарювання або фізична особа, що має право використовувати електронні гроші для здійснення оплати товарів, робіт та послуг і переказувати електронні гроші

іншим користувачам – фізичним особам. Однак, залежно від електронного гаманця, чи платіжної системи можуть діяти обмеження в кількості операцій, сумі платежу чи в можливості переказу коштів [47]. Також варто додати, що юридичні особи не мають можливості законним способом користуватися електронними грошима.

Користувач – суб'єкт господарювання (економічний агент, що використовує електронні гроші для здійснення своєї професійної діяльності) має право отримувати електронні гроші та пред'являти їх до погашення лише в обмін на безготівкові кошти. Користувач – фізична особа має право отримувати електронні гроші та пред'являти їх до погашення в обмін на готівкові або безготівкові кошти [47].

Суб'єкт господарювання, який приймає електронні гроші як оплату платежу за товари, роботи, послуги, має право використовувати отримані електронні гроші виключно для обміну на безготівкові кошти або повертати їх користувачам у разі повернення ними відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» товарів, придбаних за електронні гроші.

Банк має право здійснювати випуск електронних грошей, номінованих лише в гривні, для використання на території України. При цьому, це положення стосуються не тільки електронних грошей – всі грошові операції на території України здійснюються виключно в національній грошовій одиниці – гривні.

Банк має право випускати електронні гроші на суму, яка не перевищує суму отриманих ним грошових коштів. Переказ електронних грошей в Україні може здійснюватися за допомогою внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем [23].

У ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» передбачено, що платіжна система – платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними під час проведення переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система. Платіжна організація –

юридична особа, що визначає правила роботи платіжної системи, а також виконує інші функції щодо забезпечення діяльності платіжної системи та несе відповідальність згідно з цим Законом та договором [35]. Учасниками платіжної системи в Україні мають право бути банк, що має банківську ліцензію Національного банку України, а також небанківська фінансова установа, яка має ліцензію Національного банку України на переказ коштів без відкриття рахунків, які уклали договори з платіжною організацією відповідної системи [23].

Відповідно до статті 9 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» платіжні організації платіжних систем, учасники платіжних систем та оператори послуг платіжної інфраструктури мають право здійснювати діяльність в Україні виключно після їх реєстрації шляхом внесення відомостей про них до Реєстру. Порядок такої реєстрації визначено Положенням про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури, затвердженим Постановою Правління Національного банку України від 04.02.2014 № 43.

У 2003 році Національний банк України створив Національну платіжну систему «Український платіжний простір» – внутрішньодержавну банківську багатомітентну платіжну систему, в якій розрахунки здійснюються електронними грошима у формі смарт-карток [16]. Проте значного поширення «ПРОСТІР» не набуло насамперед через технічну недосконалість: у цій системі протягом тривалого часу використовувалися лише чипові картки, які містили вбудований мікрокомп'ютер із картковою операційною системою, тоді як у мережі Інтернет можна було скористатися послугами платіжних систем, які пропонували багатофункціональні електронні гроші, що приймалися як платіжний засіб іншими, ніж емітент, особами і якими можна було без особливих проблем розрахуватися в мережі Інтернет. Саме ці платіжні системи впевнено завоювали фінансовий ринок електронних грошей в Україні [16].

Таким чином, основні функції банку у випуску електронних грошей наступні:

- здійснює випуск електронних грошей;
- здійснює погашення електронних грошей;
- здійснює облік загального обсягу електронних грошей
- визначає тарифи за надання послуг за усіма операціями з використанням електронних грошей і порядок їх сплати, якщо інше не передбачено договірними відносинами [35].

Банк надає користувачам, у тому числі шляхом укладення агентських договорів, такі фінансові послуги у сфері використання електронних грошей:

- розповсюдження електронних грошей;
- здійснення переказів між Електронними гаманцями Користувачів;
- здійснення обмінних операцій з електронними грошима;
- надання засобів поповнення електронними грошима електронних пристроїв;
- приймання електронних грошей в обмін на готівкові/безготівкові кошти [47].

Банк-емітент електронних грошей забезпечує

- запровадження системи захисту інформації, яка має здійснювати безперервний захист інформації під час випуску, використання та погашення електронних грошей на всіх етапах її формування, оброблення, передавання і зберігання;
- здійснює організаційні та процедурні заходи по використанню технічних засобів з метою виявлення, а також запобігання, перешкоджання та протидії шахрайству при операціях з електронними грошима;
- забезпечує запровадження заходів фінансового моніторингу з метою виявлення, запобігання, перешкоджання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування

тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [47].

Банк, що здійснив випуск електронних грошей забезпечує контроль за операціями з електронними грошима, які мають здійснюватися виключно на території України, зокрема:

- за дотриманням ліміту по залишках та операціях в електронних гаманцях користувачів;
- за використанням електронних гаманців агентами, торговцями та користувачами відповідно до обмежень, встановлених чинним законодавством України та даними правилами;
- здійснює контроль за дотриманням агентами під час здійснення операцій з електронними грошима вимог чинного законодавства України [47].

Банк-емітент електронних грошей має право [47]:

- отримувати комісійну винагороду та змінювати тарифи та комісійну винагороду за усіма операціями з використанням електронних грошей, якщо інше не передбачено договірними відносинами з суб'єктами, що здійснюють операції з електронними грошима певної платіжної системи чи електронного гаманця;
- отримувати комісійну винагороду за надання послуг супроводження розрахунків за операціями з оплати товарів з використання електронних грошей;
- у випадках, передбачених чинним законодавством України, вимагати надання агентами, торговцями або користувачами ідентифікаційних даних;
- утримувати з суми, що належить до виплати в рахунок погашення електронних грошей, комісійну винагороду відповідно до тарифів, встановлених емітентом;

- забезпечувати процес виготовлення, зберігання, обліку та складської логістики засобів поповнення електронних гаманців: скретч-карток, ваучерів, тощо (окрім електронної форми та у випадку їх запровадження) і здійснювати на оплатній основі їх передачу агентам з поповнення, які уклали договори з емітентом [47].

При цьому, банк, що випустив електронні гроші має і певні обов'язки: здійснювати випуск електронних грошей за умови перерахування агентами/користувачами на рахунок емітента (банку) відповідної суми грошових коштів для забезпечення випуску електронних грошей; вести облік отриманих та випущених коштів; забезпечувати контроль за операціями з електронними грошима, які мають здійснюватися виключно на території України тощо.

Звичайно, серед усіх банків (банківської системи), у регулюванні електронних грошей, центральну роль займає Національний банк. Державні органи в особі національних (центральних) банків країн забезпечують надійність тільки законних платіжних засобів, ними емітованих, а не усіх грошей, що перебувають в обігу. Національний банк України визнає електронні гроші як законний засіб платежу. При цьому, Національний банк розмежовує поняття «електронний платіжний засіб» та «електронні гроші», що зазначено в листі Національного банку «Щодо визначення окремих понять» від 07.06.2013 року [48]. В зазначених функціях банку-емітента електронних грошей, Положеннях Національного банку України та нормативних актах, наведених в даному пункті кваліфікаційної роботи, визначено електронні гроші, як засіб платежу, особливості їх обігу, а також те, що під час емісії банком електронних грошей, вони конвертуються в зобов'язання. Банк, що здійснює випуск електронних грошей, бере на себе зобов'язання з їх погашення, за контроль над здійсненням, за збереження інформації, за облік електронних грошей. Тому повторимо, що участь банку у випуску електронних грошей та контроль за їх обігом є і залишається ключовою.

2.2. Правила обігу електронних грошей в Україні.

Інноваційний розвиток економіки сприяє забезпеченню процесу обігу грошей у безготівковій та готівковій формах з використанням електронних грошей. Цифрові гроші або e-money, e-гроші, електронна готівка, електронні обміни є означенням грошей чи фінансових зобов'язань, обмін і взаєморозрахунки з якими проводяться за допомогою інформаційних технологій [2, с. 249].

На сьогодні правовою основою обігу електронних грошей є різноманітні нормативні акти: від Законів України до листів різноманітних міністерств, які, хоч *de jure* і носять рекомендаційний характер, проте *de facto* слугують керівними актами, що обумовлюють політику відповідного міністерства та дії їх співробітників стосовно тих чи інших осіб або правовідносин [40, с. 7].

Комплексною програмою розвитку фінансового сектора України, затвердженої Постановою правління Національного банку України №391 від 18.06.2015 [9] передбачено внесення змін до законодавчих актів України та імплементацію положень законодавства Європейського Союзу з метою розвитку безготівкового обороту і роздрібних безготівкових платежів з використанням електронних платіжних засобів. А у Постановах Правління Національного банку [20] встановлено загальні вимоги до випуску, використання та погашення електронних грошей. Визначення електронних грошей наведено в п. 15.1 ст. 15 Закону України №2346-III від 05.04.2001 «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні». Електронні гроші – одиниця вартості, яка зберігається на електронному пристрої, приймається як платіжний засіб іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [35]. Формування визначення електронних грошей відповідає і визначенню, наведеному в директиві Європейського парламенту і Ради 2009/110/ЄС від 16.09.2009 року «Про започаткування, здійснення та пруденційний нагляд за діяльністю установ, що працюють з електронними грошима» [5].

Основу правового регулювання та обігу електронних грошей в Україні складають ряд законів України (Додаток Ж). Водночас зокрема Закон «Про електронну комерцію» застосовується лише в частині правочинів, вчинених в електронній формі, яка не суперечить спеціальному законодавству, що регулює здійснення послуг із дистанційного обслуговування, випуск та обіг електронних грошей, страхування, зокрема законам України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про банки і банківську діяльність» та «Про страхування», отже, норми Закону України «Про електронну комерцію» також врегульовують обіг електронних грошей в Україні.

З огляду на новизну інституту електронних грошей та постійне технічне оновлення засобів їх передачі вагоме значення для правового забезпечення обігу електронних грошей в Україні, крім законів, мають Постанови правління Національного банку України, а також листи, що врегульовують обіг електронних грошей в Україні (Додаток З). Однак, серед підзаконних актів, що врегульовують обіг електронних грошей в Україні, превалюють нормативно-правові акти, що видаються Національним банком України. Таке становище є закономірним, адже обіг електронних грошей відноситься до сфери розрахунково-платіжних операцій, порядок та контроль здійснення транзакцій з якими покладається саме на цей орган.

Крім Законів України та нормативно-правових актів, що видаються Національним банком України, правову основу обігу електронних грошей в Україні складають листи різноманітних міністерств, які в своїй діяльності також стикаються з обігом електронних грошей. До таких міністерств відносяться насамперед Державна фіскальна служба України та Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, а серед нормативно-правових актів, що видаються ними для правового забезпечення обігу електронних грошей в Україні, необхідно відзначити Листи Державної фіскальної служби України

(Міністерства доходів та зборів України, Державної податкової служби). Зокрема, виділимо Лист «Щодо правомірності роботи систем онлайн-розрахунків «WebMoney» та інших систем онлайн-розрахунків та електронних грошей» від 17 липня 2013 року № 367/2/99-99-22-01-02, де викладено позицію Міністерства доходів і зборів України з приводу ситуації, що склалась навколо роботи системи онлайн-розрахунків «WebMoney» [18]. В даному листі зазначається, що робота в Україні даної платіжної системи, штаб-квартира якої знаходиться в Росії, є неможливою в ході збройного конфлікту Росії і України на сході України. Також важливе значення має Лист Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Щодо проблемних питань обігу та використання електронних грошей» від 3 червня 2014 року, в якому надано відповідь на звернення щодо проблемних питань обігу та використання електронних грошей і визначено порядок прийняття та оплати електронними грошима платниками єдиного податку другої групи [52].

При цьому, обіг електронних грошей, випущених емітентами-резидентами (Додаток К), не передбачає обмежень, які характерні для емітентів-нерезидентів. Варто відмітити, що в практиці цифрового банкінгу спостерігається надання права емісії електронних грошей і для небанківських установ, що здійснюють фінансово-кредитні операції.

Поступове зниження частки готівкового обігу на користь безготівкового в тому числі з використанням електронних грошей потребує удосконалення економічних, правових і соціальних стимулів розвитку безготівкових розрахунків.

Також варто зазначити, що Національний банк України виділяє прямі і непрямі методи регулювання емісії та обігу електронних грошей (Додаток Л). Їх поділили на дві великі групи – методи прямого та непрямого регулювання. Зазначені методи практично використовуються одними і тими самими суб'єктами та застосовуються щодо одних і тих самих об'єктів. Це сприяє врахуванню досвіду Європейського Союзу щодо обігу електронних грошей та стимулюванню їх розвитку.

Відтак, встановлення лімітів на готівкові розрахунки призводить до того, що збільшується попит на альтернативні форми розрахунків. Однак, якщо суспільство почитає більш активно використовувати саме електронні гроші, то держава і Національний банк регулюють цей процес також. Першим обмеженням Національного банку є те, що операції через електронні гаманці є лімітованими, і якщо клієнт дотримуватиметься цих лімітів, він зможе пройти спрощену ідентифікацію. Це пов'язано зі специфічними можливостями та перевагами електронних грошей, які ми зазначали в пункті 1.1. Зокрема, зареєструвати електронний гаманець дійсно можна анонімно, за допомогою додатку та номера телефону, однак банк, або Національний банк, може запросити верифікацію документів для ідентифікації користувача електронними грошима. Якщо суми не великі, ідентифікація може бути спрощена, як уже зазначалося, або ж її взагалі може не бути.

Відповідно, ліміти, які виставляє Національний банк є наступними: для електронного пристрою, що не поповнюється максимальна сума, яка може зберігатися – 4 000 грн; для електронного пристрою, що поповнюється, сума розрахунків – 62 000 грн на рік, а максимальна сума, що може зберігатися на рахунку – 14 000 грн [15].

Уточнення щодо верифікації та ідентифікації користувачів. В більшості випадків вона є і вона потрібна. Але не для таких гаманців, що використовуються абонентами для оплати мобільних послуг. Закон не встановлює вимог до мобільних операторів. Верифікація стосується клієнтів, які самостійно відкривають електронні гаманці, щоб здійснювати по них різні операції – купувати товари, платити за послуги. Таких користувачів фінансові установи повинні будуть до кінця року ідентифікувати та верифікувати. Зазвичай для цього потрібен буде їх паспорт та ідентифікаційний код.

Відповідно до роз'яснення Національним банком нового Закону про фінмоніторинг ставлення до електронних грошей та електронних гаманців буде максимально схожим на ставлення до звичайних грошей і рахунків.

Відповідно, переказ коштів у сумі до 30 тис. грн у межах України має супроводжуватися:

- з електронного гаманця – номером рахунку або номером електронного гаманця;
- за допомогою електронних грошей – номером наперед оплаченої картки платника податків [47].

Якщо платіж здійснюється з поточного рахунку клієнта через Систему електронних платежів Національного банку України, такий платіж уже містить у реквізитах достатньо інформації.

Інша категорія платежів – це платежі, сума яких перевищує 30 тис. грн. Такі платежі мають супроводжуватися більшим переліком інформації. Водночас стаття 14 Закону про фінмоніторинг має багато винятків, які потрібно враховувати, зокрема вона не поширюється на:

- сплату житлово-комунальних послуг, оплату податків, штрафів, інших обов'язкових зборів та платежів (незалежно від суми);
- сплату кредиту в сумі до 30 тис. грн (за умови, що фінансова установа може визначити особу платника, якій уклав договір з отримувачем);
- перекази для оплати товарів і послуг, що здійснені платником за допомогою платіжної картки (або іншого електронного платіжного засобу), якщо її номер супроводжує переказ (незалежно від суми);
- всі готівкові перекази в межах України у сумі до 5 тис. грн;
- зняття коштів із власного рахунку [29].

Тобто додаткових реквізитів, окрім тих, які вже є в платіжному документі для вищезазначених платежів, не потрібно. У цьому випадку платіж проводитиметься через міжбанківську систему електронних платежів і він містить у реквізитах інформацію про платника та отримувача:

- для юридичної особи – найменування, номер рахунку, ідентифікаційний код з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України;

- для фізичної особи – прізвище, ім'я та по батькові, реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності) і номер рахунку [15].

У межах чинних лімітів на операції з електронними грошима, затверджених у Положенні про електронні гроші № 481, зазначення номеру платіжної картки буде досить. Водночас зараз триває робота над змінами до Положення №481 [27]. Тобто ті ліміти на операції з електронними грошима, які діють зараз, після оновлення нормативної бази будуть змінені, і банки змушені будуть це враховувати. При цьому, Національний банк постійно веде з банками діалог стосовно змін до Положення про електронні гроші № 481, які готуються в межах реалізації вимог нового закону про фінмоніторинг, детально обговорюються питання щодо технічної та практичної реалізації вимог Закону. Однак, на даний час нової інформації щодо майбутніх змін лімітів на операції з електронними грошима немає.

Наступним важливим пунктом регулювання є законодавче обмеження можливості створення електронних грошей приватними емітентами. Впринципі, дане обмеження Директива Європейського Союзу [5] характеризує як таке, що притаманне неліберальним країнам. Серед таких країн виділяють Україну і Білорусію. Емісія електронних грошей в Україні, так само як і емісія готівкових грошей, контролюється з метою уникнення фальсифікацій. При цьому, щоб емітент електронних грошей міг випускати електронні гроші, Національний банк надає йому відповідні ключі та сертифікати для здійснення емісії. Тому, електронні гроші дійсно можна відслідкувати. І тут є ще питання того, наскільки приватні емітенти готові нести свої зобов'язання за випуск електронних грошей. Комерційні банки України за Постановою Національного банку України зобов'язані погашати зобов'язання за електронними грошима. З цією метою також здійснюються і обмеження входу на ринок електронних грошей небанківським фінансово-кредитним установам. І на останок, ми повинні враховувати, що на сході України досі триває збройний конфлікт з Росією, тому Національний банк

встановлює такі жорсткі обмеження на фінансовий ринок, щоб запобігти легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також умови за яких ідентифікація не здійснюється (такі вимоги передбачені Регламентом Європейського Союзу 2015/847 (про інформацію, що супроводжує грошові перекази) та Директивою Європейського Союзу 2015/849 (про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму) [5; 6]. Слідкувати за дотриманням правил емісії електронних грошей Національний банк постановив здійснювати діяльність Наглядовій раді, інспекціям [19]. Також банк-емітент проводить моніторинг операцій з електронними грошима і в разі виявлення порушень зобов'язаний зупинити дану операцію.

Таким чином, на сучасному етапі обіг електронних грошей в Україні відображає зміни, що відбуваються в традиційному обігу грошей. Дослідники теоретичної концепції зазначають, що в сучасних умовах відбувається радикальна трансформація грошової системи – на зміну готівці приходять електронні гроші, а отже, для прискорення цих процесів необхідна досконала правова база [10, с. 43]. Проте на сьогодні обіг електронних грошей в Україні є недосконалими, що підтверджує значна кількість роз'яснювальних листів, які видаються як Національним банком України, так і іншими міністерствами та відомствами. Подальше удосконалення правових основ обігу електронних грошей в Україні повинно бути спрямоване на становлення електронних грошей як елемента платіжних безготівкових систем, що сприятиме ефективному проведенню банківської та грошово-кредитної політики в Україні.

2.3. Оцінка обсягу електронних грошей та стану електронних платіжних систем в українській економіці.

Глобальна інформатизація стала підґрунтям формування нової моделі економіки – цифрової, інституційні засади якої реалізуються через механізми стратегій інноваційного розвитку найбільш розвинених країн світової економіки. В країнах з трансформаційною економікою, до яких належить Україна, розбудова національного цифрового економічного бізнес-простору має ознаки фрагментальності [44, с. 82]. Об'єктивними причинами такого стану є кризові явища, що проявилися в усіх сферах соціально-політичного та економічного життя України, які змусили суспільство та владу зосередитися на поточних проблемах, відклавши вирішення стратегічних питань, особливо в економічній політиці, на не визначену перспективу.

Дослідження науково-теоретичних засад розвитку міжнародних електронних платіжних систем на основі узагальнення кращих практик розвинутих країн світу, зокрема Європейського Союзу, у сфері формування інфраструктури цифрової економіки, є об'єктивною необхідністю на етапі реформування української економічної системи з метою забезпечення конкурентних переваг Україні у сфері електронної комерції та надання інноваційних фінансових послуг у глобальному економічному просторі.

Ключову роль в становленні інформаційної економіки в країні займає розвиток електронної комерції, яка, з одного боку, потребує сприятливого клімату для розвитку інноваційного підприємництва, а з іншого – розвинутої інфраструктури онлайн послуг, в тому числі платіжних. Тому, важливим є визначення поточного стану ринку платіжних послуг та виявлення факторів позитивного впливу на створення передумов формування сучасних електронних платіжних систем та інноваційних інструментів електронної комерції.

Електронні розрахунки отримують все більше розповсюдження в Україні впродовж останніх років і їх частка в сегменті платежів поступово

збільшується. Однак, як споживачі, так і системи електронних розрахунків на українському ринку досі працюють в умовах невизначеного законодавчого поля. Проте, аналіз статистичної інформації за останні п'ять років свідчить, що ринок електронних грошей в Україні динамічно розвивається.

Однак, сьогодні офіційна статистика ринку електронних грошей не ведеться, особливо в плані розміру емісії електронних зобов'язань, кількості користувачів систем, кількості та розміру транзакцій, тощо, а оцінки, що існують на ринку, є вельми приблизними. Складність подачі даних в полягає також в тому, що статистика подається із запізненням. Зокрема, річний звіт Національного банку України за 2018 рік, у якому відображена інформація щодо стану електронних грошей, електронних гаманців та платіжних систем був опублікований в червні 2019 року [1].

Тому, для того, що показати динаміку електронних грошей, ми взяли період часу до 2019 року включно, однак, основний акцент на період 2014-2018 рік і на 2019 рік окремо. Остаточні дані за 2019 рік будуть оприлюднені в річному звіті Національного банку України за 2019 рік (в травні-липні 2019 року) [1]. І про це, в тому числі, зазначає Національний банк. Оскільки дані про електронні гроші і так відстають за часом, ми вирішили не брати 2020 рік, щоб не спекулювати недостовірною інформацією.

Основні дані в динаміці з 2014 по 2019 рік представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Показники використання електронних грошей в Україні, 2014-2019рр.

Назва показника	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Обсяг випущених е-грошей банками-емітентами, млн грн.	12,5	30,7	40,4	59,9	83,2	203
Обсяг операцій із е-грошима, млн грн.	1425	3237	2986	2931	7225	16714
Загальна кількість е-гаманців, млн шт.	33,7	40,4	45,7	52,9	62,7	74

Джерело: складено автором на основі [42]

У 2018 році показники використання електронних грошей порівняно з 2017 роком зросли. З урахуванням всього досліджуваного періоду, ми

спостерігаємо стабільну зростаючу динаміку показників електронних грошей (рис.2.2). Зокрема, обсяг випущених електронних грошей у порівняно з 2017 роком зріс на 40% (із 59,9 до 83,2 млн грн). Майже у 2,5 рази зріс обсяг операцій із електронними грошима – на 4 294 млн грн (2 931 до 7 225 млн грн) у 2018 році порівняно з попереднім роком. Кількість електронних гаманців збільшилася на 9,8 млн грн, або на 19% – з 52,9 до 62,7 млн шт.

Рис. 2.2. Обсяг випущених електронних грошей, млн грн

Джерело: складено автором на основі [42]

За даними Національного банку України у першому півріччі 2019 року порівняно з аналогічним періодом минулого року відбулося суттєве збільшення: обсягів випущених електронних грошей – до 85,4 млн грн (більше ніж удвічі, оскільки вцілому за 2018 рік було випущено електронних грошей на суму 83,2 млн грн.); обсягів операцій з електронними грошима – до 4,9 млрд грн (більше на 60%); кількості електронних гаманців – до 67,9 млн шт. (більше на 20%) [13].

Зростання обсягів електронних грошей у першому кварталі 2019 року, як і протягом всього року, пояснюється тим, що у 2018 році тривала робота над удосконаленням Системи електронних платежів Національного банку України та її подальшим розвитком. Зокрема, як зазначає Національний банк, дану систему перевели на сучасні міжнародні стандарти обміну фінансовими повідомленнями і

впровадили нові інноваційні інструменти безготівкового переказу коштів. Насамперед йдеться про впровадження стандартів ISO 13616 (номера банківського рахунку IBAN) та ISO 20022, що стимулювало нові функціональні можливості і гармонізацію системи з європейськими та міжнародними платіжними інфраструктурами, директивами та стандартами [1].

Рис. 2.3. Обсяг (млн грн) електронних грошей у 2019 році

Джерело: складено автором на основі [13]

Загалом, обсяг випущених електронних грошей та обсяг операцій з ними у 2019 році в Україні зріс більш як удвічі. Національний банк це явище коментує як «зростання інтересу учасників ринку до цього платіжного інструменту». За даними Національного банку станом на 31 грудня 2019 року обсяг порівняно з позаминулим роком відбулося суттєве зростання: обсягів випущених електронних грошей – майже у 2,5 рази, до 203 млн грн, обсягів операцій з електронними грошима – більше у 2,3 рази, до 16,7 млрд грн порівняно з 2018 роком (рис.2.3).

Банки, що брали участь у випуску електронних грошей співпрацюють з різними платіжними системами (рис.2.4).

Рис. 2.4. Банки, які здійснювали операції з електронними грошима у 2019 р.

Джерело: складено автором на основі [13].

Головним органом в українських платіжних системах є Національний банк України. Національний банк України регламентував випуск електронних грошей наступними банками, які співпрацюють з визначеними платіжними системами:

- FORPOST (АТ «АЛЬФА-БАНК»);
- «Максі» (АТ «ТАСКОМБАНК»);
- «ГлобалМані» (АТ «КБ «ГЛОБУС»);
- ХРАУ (АТ «БАНК СІЧ»);
- ЕЛЕКТРУМ» (АБ «УКРГАЗБАНК»);
- ALFA-MONEY (АТ «АЛЬФА-БАНК»);
- MasterCard (ПАТ «БАНК «ВОСТОК», АТ «АЛЬФА-БАНК», АТ «ТАСКОМБАНК», АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «ПУМБ», АТ «ОЩАДБАНК»);
- Visa (АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «Ощадбанк», АТ «ПУМБ», АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК»);
- ПРОСТІР» (АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «АЛЬФА-БАНК», АТ «ЮНЕКС БАНК», АТ «ПРАВЕКС БАНК») [13].

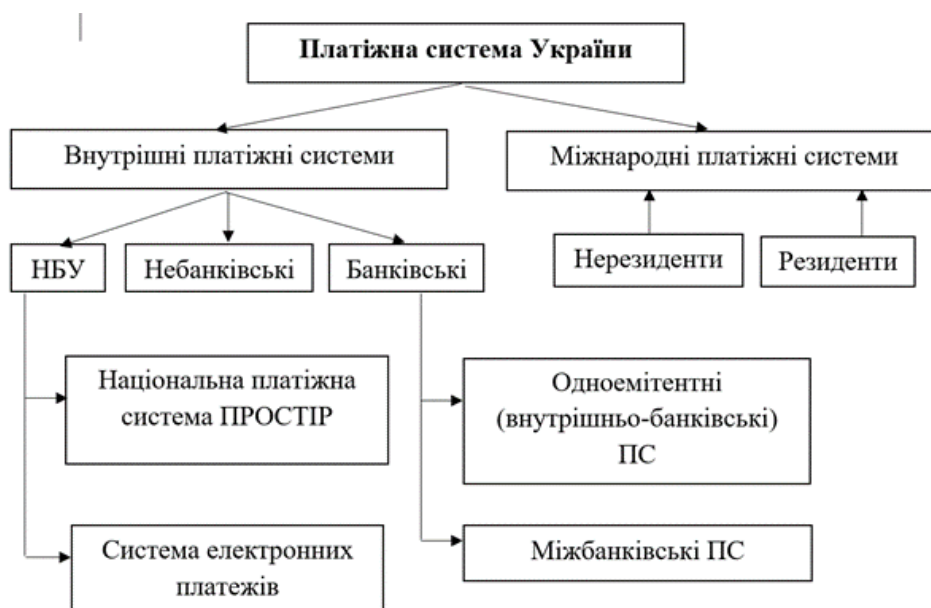

Рис. 2.5. Організаційна структура електронних платіжних систем в Україні

Джерело: власна розробка автора.

Характеризуючи організаційну структуру української платіжної системи, можна виділити два основні типи: перший тип – це внутрішні платіжні системи, та другий – міжнародні платіжні системи (рис.2.5). Також Національний банк України є платіжною організацією та розрахунковим банком для двох створених ним платіжних систем – Системи електронних платежів та Національної системи масових електронних платежів (ПРОСТІР). Національна платіжна система «ПРОСТІР» є внутрішньодержавною, банківською, багатомітентною платіжною системою, яка забезпечує проведення розрахунків за товари і послуги та інші операції за допомогою платіжних смарт-карток за технологією, що розроблена Національним банком України [16].

Це один із основних учасників у обігу електронних грошей. За 2019 рік загальна кількість платіжних карток ПРОСТІР, емітованих банками - учасниками системи, зростає на 7% до 625,3 тис. шт. Водночас 77% із них – це активні платіжні картки (або 483,7 тис. шт.).

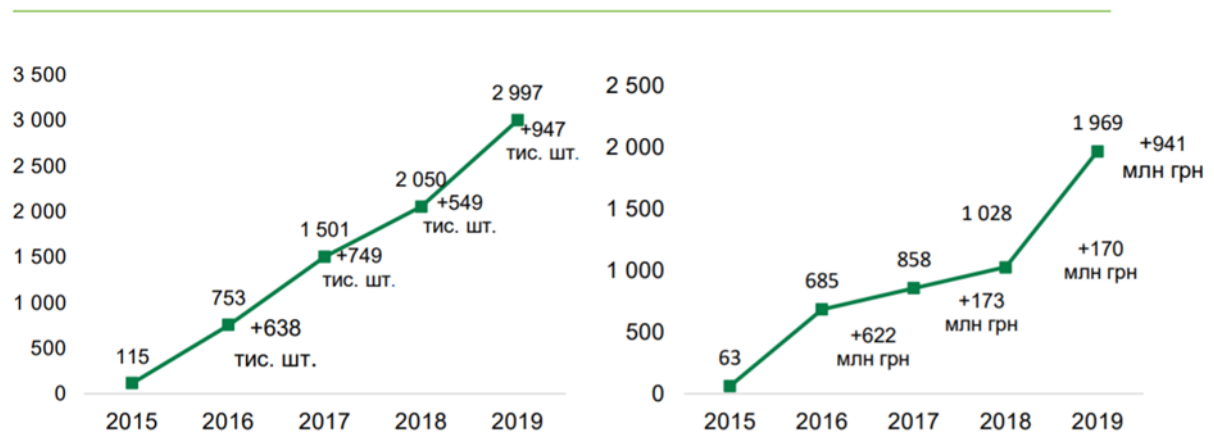

Рис. 2.6. Обсяг (млн грн) та кількість (тис. шт.) операцій, здійснених із використанням платіжних карток ПРОСТІР

Джерело: складено автором на основі [8]

За підсумками діяльності у 2019 році обсяг операцій із використанням платіжних карток Національної платіжної системи «ПРОСТІР» та електронних грошей, емітованих банками - учасниками системи, становив 28 536 млн грн, що на 25% перевищує показники 2018 року. Кількість таких операцій становила 24 219 тис. шт., що на 79% більше порівняно з попереднім роком. 73% операцій із використанням платіжних карток «ПРОСТІР» у 2019 році здійснювалися у

власній мережі банків-емітентів системи [8]. Кількість міжбанківських трансакцій, оброблених Центральним маршрутизатором Національної платіжної системи «ПРОСТІР» за 2019 рік, становила 2 997 тис. шт. (спостерігалось зростання на 46% порівняно з попереднім роком), а їх обсяг зріс майже удвічі та становив 1 969 млн. грн (рис.2.6).

У Національного банку амбітний план – довести до 2020 року частку безготівкових платежів в Україні до 88%. Обсяги операцій без участі паперових банкнот дійсно зростають. За даними регулятора, ще за підсумками 2010-го українці знімали готівку в 14 разів частіше, ніж розплачувалися картою [17].

Таким чином, ми проаналізували особливості поширення електронних грошей в Україні і, їх обсяги та динаміку. Пропозиція електронних грошей залежить від багатьох факторів, які можуть стримувати їх розвиток, при цьому – основні ознаки та характерні особливості для електронних грошей є одночасно перевагами, що стимулюють користувачів електронних грошей, емітентів та посередників під час їх використання, так і недоліками. Так, легкість використання пристроїв, на яких зберігаються електронні гроші, конфіденційність та безпека розрахунків будуть позитивно впливати на прагнення споживачів використовувати електронні гроші. Однак, зокрема через конфіденційність при здійсненні певних операцій, держава буде обмежувати випуск та обіг електронних грошей. Але головним фактором, як зазначають сучасні дослідники, виступає готовність населення прийняти нові технології. При цьому, важливою стримуючою причиною використання електронних грошей в Україні є вкорінена звичка до використання готівки у роздрібних платежах. Щоб почати їх використовувати більшою мірою, людям необхідно мати більше впевненості та довіри до інноваційних платіжних засобів [11, с. 29]. Розглянемо ці та інші проблеми функціонування електронних грошей в Україні в наступному пункті даної кваліфікаційної роботи.

2.4. Проблеми правового регулювання електронних грошей в українському законодавстві

Як продукт інформаційних технологій та фінансових інновацій, електронні гроші є дуже зручними у користуванні, у чому і проявляється їх популярність. Однак через законодавче обмеження самого закону він часто відстає від потреб людей (зокрема коли ростуть заробітні плати, а ліміти на використання електронного гаманця не збільшуються), особливо в епоху швидких соціальних та економічних змін. Виникнення та функціонування електронних грошей майже неможливо простежити. Зокрема, випуск, обіг та викуп електронних грошей здійснюються в Інтернеті. Оскільки питання юрисдикції після суперечок є у традиційній цивільній та комерційній правовій системі, воно не може знайти правильне рішення. Цей вид дефіциту неминуче гальмуватиме подальший розвиток та використання електронних грошей. Тому необхідно уточнити відповідні теорії суперечливі питання, щоб електронні гроші використовувалися тільки на благо суспільства і для розвитку економіки України.

Відсутність єдності в наукових поглядах на питання фінансово-правової сутності електронних грошей відбивається на їх нормативному регулюванні. Питання щодо закріплення фінансово-правової сутності електронних грошей у нормативних актах має вирішальне значення, оскільки від цього залежить подальший розвиток фінансово-правового регулювання обігу електронних грошей. У країнах, де електронні гроші визнані як грошова вартість, що зберігається на електронних пристроях (наприклад, у країнах Європейського Союзу), фінансово-правове регулювання розвивається шляхом нормативного встановлення методів такого регулювання – передбачення ліцензування емітентів таких грошей, встановлення вимог щодо мінімального розміру їх уставного капіталу, передбачення фінансової відповідальності за недотримання цих вимог тощо. У країнах, де до електронних грошей підходять

як до форми зобов'язань, фінансово-правове регулювання їх обігу має рекомендаційний характер [43, с. 191].

Українським урядом протягом тривалого часу ні електронним грошам, ні правовому регулюванню їх обігу уваги не приділялося. У 2003 році Національний банк України створив Національну платіжну систему «Український платіжний простір» – внутрішньодержавну банківську багатомітентну платіжну систему, в якій розрахунки здійснюються електронними грошима у формі смарт-карток. Діяльність цієї системи врегульовувалася, з одного боку, нормами Закону України «Про національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV [33], Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [23], Закону України «Про державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III [29], а з іншого – блоком локальних нормативних актів, виданих Національним банком України, що врегульовували внутрішні питання функціонування Національної платіжної системи ПРОСТІР (Постановами Національного банку України «Про затвердження тарифу на послуги, що надаються Національним банком України, який виконує функції Національної платіжної системи «ПРОСТІР», «Про затвердження тарифу на операції, що здійснюються Національним банком України, який виконує функції розрахункового банку Національної платіжної системи «ПРОСТІР» тощо [46]). Проте значного поширення платіжна система «ПРОСТІР» не набуло, насамперед, через технічну недосконалість: у цій системі протягом тривалого часу використовувалися лише чипові картки, які містили вбудований мікрокомп'ютер із картковою операційною системою, тоді як у мережі Інтернет можна було скористатися послугами WebMoney Transfer, Limonex, UkrMoney, Яндекс.Деньги та інших платіжних систем, які пропонували багатофункціональні електронні гроші, що приймалися як платіжний засіб іншими, ніж емітент, особами і якими можна було без особливих проблем розрахуватися в мережі Інтернет. Саме ці платіжні системи впевнено завоювали фінансовий ринок електронних грошей в Україні.

Ситуація правової невизначеності обігу електронних грошей в Україні була вигідною для міжнародних платіжних систем, оскільки дозволяла їм встановлювати власні «правила гри». Протягом тривалого часу ТОВ «Українське Гарантійне Агентство», яке було представником міжнародної системи електронних платежів WebMoney в Україні, наполягало, що електронні гроші є інформаційною технологією передачі зобов'язань, а оскільки правові основи забезпечення зобов'язань закріплено у ст. 190, ч. 1 ст. 509, п. 1 ч. 1 ст. 512, ч. 3 ст. 656 Цивільного кодексу України, то додаткового правового регулювання випуск та обіг електронних грошей не вимагає [66].

Лише в 2008 р. Національним банком України було прийнято Постанову № 178, якою затверджувалося Положення про електронні гроші [19]. Зазначене положення було розроблено з урахуванням норм Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського союзу 2000/46/ЄС «Про діяльність установ у сфері електронних грошей і пруденціальний нагляд за ними» [56]. Але, попри розроблені норми Постанови № 178, зазначена Директива не стала еталоном: для емітентів електронних грошей в Україні встановлювалися вимоги, жорсткіші, ніж це передбачалося в нормах європейського законодавства (право емісії електронних грошей надавалося виключно банкам, сума електронних грошей на одному електронному пристрої, що перебуває у розпорядженні користувача, та сума однієї транзакції в системах електронних грошей не повинна була перевищувати 5000 гривень; банк-емітент зобов'язаний був узгоджувати з Національним банком України правила системи електронних грошей тощо) [19]. Подібний підхід не був новаторським – в багатьох країнах Європейського Союзу при імплементації норм Директиви 2000/46/ЄС до емітентів електронних грошей встановлювалися жорсткіші вимоги, ніж це було передбачено в нормах Директиви 2000/46/ЄС, з метою забезпечення прав користувачів електронних грошей (Латвія, Греція) [41, с. 71].

Проте український законодавець не здійснив важливого кроку, без якого правове регулювання обігу електронних грошей має неоднозначний характер,

– не визначив у законодавстві фінансово-правової сутності електронних грошей, що зумовило спробу оскарження в суді Постанови № 178 (справа № 2а-9328/09/2670 окружного адміністративного суду м. Києва за позовом ТОВ «Гепард» щодо визнання незаконною Постанови № 178) [45], яка зазнала невдачі – позов не було задовільнено.

Подальший розвиток європейського законодавства щодо регулювання обігу електронних грошей (прийняття Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2009/110/ЕС «Щодо започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, що вносить зміни до Директиви 2005/60 та 2006/48 та скасовує Директиву 2000/46/ЕС») зумовило реформування українського законодавства щодо обігу електронних грошей. 04.11.2010 було прийнято Постанову Правління Національного банку України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей», якою затверджено нове Положення про електронні гроші № 481 (далі – Постанова № 481) [27]. Відповідно до цього Положення, банк, що має намір здійснювати випуск електронних грошей та банк, що є членом/учасником міжнародної платіжної системи і внесений Національним банком України до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури та має здійснювати випуск електронних грошей на території України, зобов'язаний узгодити з Національним банком правила використання електронних грошей до здійснення випуску таких грошей [27].

Отже, український законодавець допустив величезну помилку: не закріпивши у законодавчому акті фінансово-правової сутності електронних грошей, видав ряд нормативних актів локального характеру, які врегульовують емісію та обіг електронних грошей в Україні, внаслідок чого було створено підґрунтя для обігу в країні нефіатних електронних грошей.

Водночас, незважаючи на те, що нефіатні гроші перебувають в обігу на території України без відповідних правових підстав, українці користуюся ними – електронні гроші систем Webmoney, Яндекс.Деньги, QIWI Wallet, Wallet one/Единый кошелек міцно увійшли у життя українського суспільства, завоювавши значний сегмент фінансового ринку електронних грошей: наприклад, лише WebMoney займають до 60 % українського фінансового ринку електронних грошей, тому зосередимо на них особливу увагу як на показовому прикладі [11, с. 42].

Незважаючи на те, що в листопаді 2015 року WebMoney отримала європейську ліцензію FCA (Financial Conduct Authority) (гарантом закріплено WebMoney Europe Ltd) на емісію електронних грошей в країнах Європейського Союзу, внаслідок чого гаманці, що використовуються в її системі та титульні знаки, що зберігаються у гаманці, відповідно до законодавства Європейського Союзу отримали статус електронних грошей [66], WebMoney не поспішала узгоджувати правила обігу електронних грошей в Україні з Національним банком України. Така ситуація створювала правову прогалину: з одного боку, діяльність WebMoney щодо обігу електронних грошей не була узгоджена з регулятором, тому і Національний банк України, і Державна фіскальна служба України відстоювали позицію, що WebMoney не має права на здійснення діяльності в Україні [14]. Проте, з іншого боку, вимога щодо обов'язкового узгодження правил використання електронних грошей до здійснення випуску таких грошей, по-перше, була встановлена із запізненням (на момент її встановлення електронні гроші системи WebMoney функціонували в Україні більше 10 років), а по-друге, закріплювалася Постановою Національного банку України, а не законом та фактично мала рекомендаційний характер.

Крім того, донедавна прямої заборони обігу WebMoney не було, а саме – жодним чином вплинути на користувачів цієї електронної системи неможливо. Своєрідною спробою боротьби з обігом нефіатних електронних грошей було внесення змін до Кримінального кодексу України: у ст. 200 була

закріплена відповідальність за незаконні дії з електронними грошима та обладнанням для їх виготовлення [26], проте до відповідальності можливо було притягнути лише тих осіб, які займалися обміном електронних грошей на готівкові гроші, а виявити тих, хто використовував електронні гроші для фінансово-господарських або інших операцій у мережі Інтернет було неможливо. Тому Національний банк України пішов іншим шляхом: 07.11.2016 року до банків та інших учасників платіжного ринку було розіслано телеграму № 57-0002/90626, відповідно до якої було заборонено користуватися електронними грошима Webmoney, Яндекс.Деньги, QIWI, Wallet і Wallet one («Єдиний гаманець») [31].

Окрім суперечливого законодавства є інші причини, що стримують розвиток електронних грошей в Україні. Серед основних перешкод розвитку можна виділити наступні:

- Недовіра споживачів до електронних грошей. Споживачі, розраховуючись в системі електронної комерції обирають готівковий спосіб розрахунку після отримання товару/послуги. Таким чином, споживач намагається уникнути можливих ризиків шахрайства чи отримання товару невідповідної якості.
- Високий рівень тінізації економіки, в якій переважають готівкові неконтрольовані платежі, порівняно з електронними грошима.
- Низький рівень інформаційної грамотності населення України, складнощі при роботі з комп'ютером. Тому такі користувачі не тільки відчують недовіру до електронних грошей та Інтернет-комерції, а і відчують сором, який стримує їх розібратися в питаннях, пов'язаними

Саме від держави залежить розвиток електронних грошей у країні. Якщо вона створить своїм громадянам умови для використання усіх переваг електронних грошей і систем електронних розрахунків, вона сама підштовхне цей ринок до бурхливого розвитку.

РОЗДІЛ 3

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ

3.1. Прогноз щодо динаміки електронних грошей в Україні

Для прогнозування часових рядів використаємо ARIMA модель. ARIMA моделі, як правило, базуються на моделюванні поведінки однієї змінної. Період дослідження з інтервалом не менше 1 місяця. Для нашого дослідження ми беремо щомісячні дані. Аналізовані дані є актуальними. Досліджуваною змінною є обсяг випущених електронних грошей в Україні, динаміка випуску яких відображена на рис.3.1. Джерелом даних є Національний банк України.

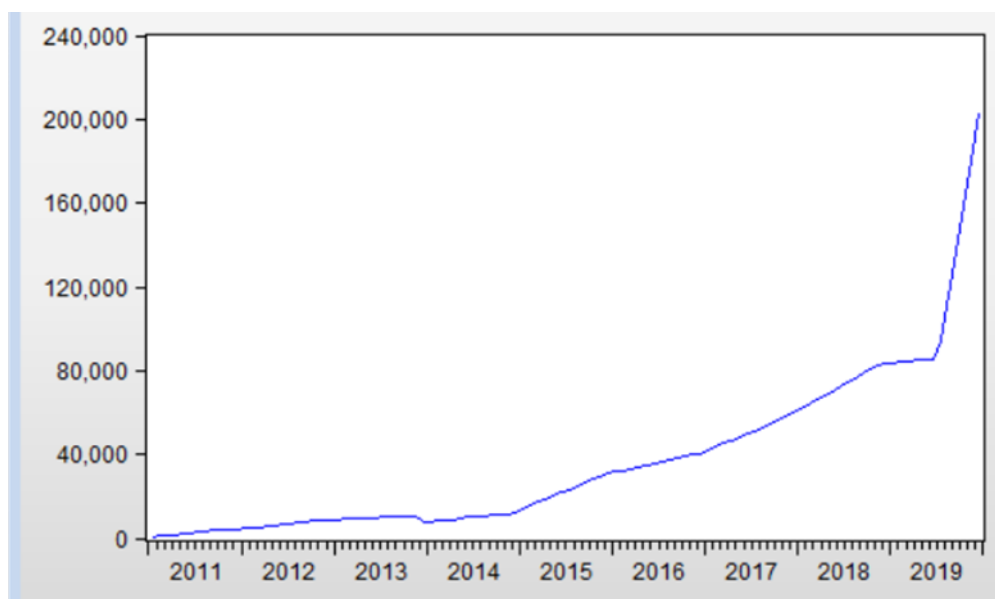

Рис. 3.1. Динаміка обсягу емісії електронних грошей протягом 2011 – 2019 рр, щомісячно, тис. грн

Джерело: власна розробка автора на основі даних [13]

Варто зауважити, що при використанні даних для ARIMA моделювання існує обмеження: часовий ряд повинен бути стаціонарним. Для перевірки ряду на стаціонарність використаємо тест Дікі-Фулера (табл.3.1).

Таблиця 3.1

**Результати виконання тесту Дікі-Фулера для перевірки часового ряду в
рівнях на стаціонарність**

Null Hypothesis: VOLUME2019 has a unit root				
Exogenous: Constant				
Lag Length: 2 (Automatic - based on SIC, maxlag=12)				
			t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic			2.562860	1.0000
Test critical values:	1% level		-3.493747	
	5% level		-2.889200	
	10% level		-2.581596	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Dependent Variable: D(VOLUME2019)				
Method: Least Squares				
Date: 05/05/20 Time: 20:55				
Sample (adjusted): 2011M04 2019M12				
Included observations: 105 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
VOLUME2019(-1)	0.015512	0.006052	2.562860	0.0119
D(VOLUME2019(-1))	1.273095	0.094685	13.44556	0.0000
D(VOLUME2019(-2))	-0.390981	0.105997	-3.688619	0.0004
C	-211.2561	217.4561	-0.971489	0.3336
R-squared	0.897406	Mean dependent var		1922.686
Adjusted R-squared	0.894359	S.D. dependent var		4598.432
S.E. of regression	1494.603	Akaike info criterion		17.49446
Sum squared resid	2.26E+08	Schwarz criterion		17.59556
Log likelihood	-914.4591	Hannan-Quinn criter.		17.53543
F-statistic	294.4889	Durbin-Watson stat		1.926758
Prob(F-statistic)	0.000000			

Джерело: складено автором на основі побудови економетричної моделі

Відповідно до значень в стовпчику Prob бачимо, що даний ряд не є стаціонарним (Prob<0,05, що свідчить про нестаціонарність) (табл.3.1).

Таблиця 3.2

**Результати виконання тесту Дікі-Фулера для перевірки часового ряду в
рівнях на стаціонарність для других різниць**

Null Hypothesis: D(VOLUME2019,2) has a unit root				
Exogenous: Constant				
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=12)				
			t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic				
			-7.185612	0.0000
Test critical values:	1% level		-3.493747	
	5% level		-2.889200	
	10% level		-2.581596	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Dependent Variable: D(VOLUME2019,3)				
Method: Least Squares				
Date: 05/05/20 Time: 21:21				
Sample (adjusted): 2011M04 2019M12				
Included observations: 105 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(VOLUME2019(-1),2)	-0.671655	0.093472	-7.185612	0.0000
C	151.7144	150.2886	1.009487	0.3151
R-squared	0.333907	Mean dependent var		17.48571
Adjusted R-squared	0.327440	S.D. dependent var		1863.263
S.E. of regression	1528.058	Akaike info criterion		17.52025
Sum squared resid	2.41E+08	Schwarz criterion		17.57080
Log likelihood	-917.8129	Hannan-Quinn criter.		17.54073
F-statistic	51.63301	Durbin-Watson stat		1.901174
Prob(F-statistic)	0.000000			

Джерело: складено автором на основі побудови економетричної моделі

Таким чином, ми не відкидаємо нульову гіпотезу про наявність одиничного кореня. Це означає, що ряд в рівнях нестаціонарний. Потрібно

перевірити, чи зможемо ми операцією перших різниць чи других різниць перетворити ряд на стаціонарний (табл.3.2).

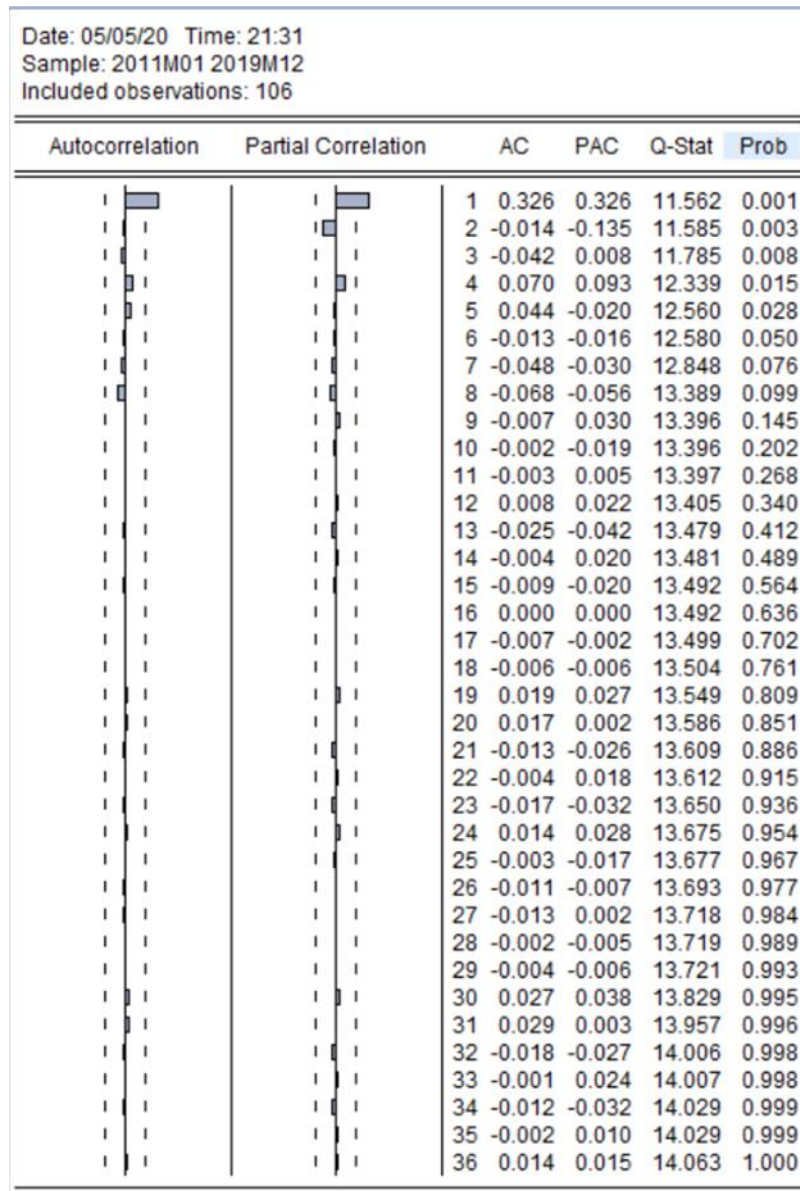

Рис. 3.2. Графік корелограма ряду VOLUME19 у других різницях

Джерело: складено автором на основі побудови економетричної моделі

Результати виконання тесту Дікі-Фулера для ряду в других різницях свідчать про стаціонарність перетвореного ряду (рис.3.2). Як можна побачити, абсолютна величина розрахункового значення τ -статистики МакКінона (- 7,18) менша за абсолютні величини критичного значення при 1 %, 5 % та 10 % рівнях значущості. Крім того, p-value (імовірність) тесту дорівнює 0,000 (0 %, тобто p-value <0,05).

Таким чином, ряд у других різницях є стаціонарним, а ряд у рівнях має порядок інтеграції 2.

Отже, ARMA модель будуватимемо для ряду в перших різницях і на цьому етапі маємо AR(?)I(2)MA(?).

Наступне обмеження для ARIMA моделювання – визначення необхідності застосування сезонного диференціювання. Для цього необхідно проаналізувати корелограм часового ряду (рис.3.2). Але виберемо опцію – для других різниць. Тепер всі дії і моделювання ми будемо здійснювати саме для других різниць.

Для визначення необхідності застосування сезонного диференціювання, необхідно проаналізувати корелограм часового ряду. Операція сезонного диференціювання вказала на статистично значущі 1 та 2-й лаги (рис.3.2). Цю інформацію доцільно використати для попереднього визначення кількості лагів для включення у модель.

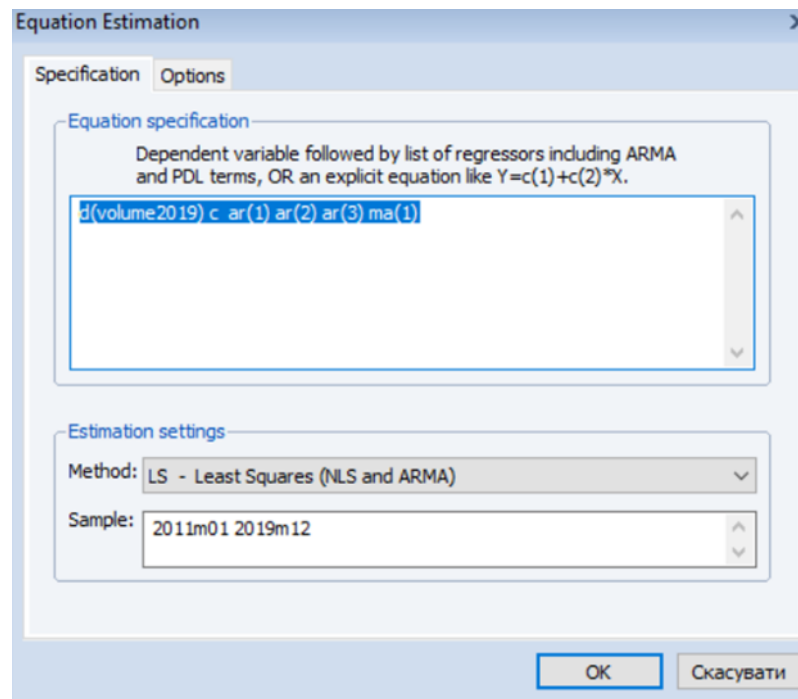

Рис. 3.3. Вікно для оцінки початкового рівняння для визначення оптимального порядку AR-складової моделі ARMA/ARIMA

Джерело: складено автором на основі побудови економетричної моделі

У нашому випадку процес не є чистим авторегресійним процесом або процесом ковзного середнього. Для подальшого моделювання лід визначити

порядок AR- та MA-складових. За допомогою процедури Хенона-Рісанена спочатку потрібно оцінити AR-складову моделі. При цьому оптимальними лагами для включення в модель вважають такі, за яких досягається мінімальне значення Акайк-інформаційного критерію (AIC). Розглянемо специфікацію моделі (рис.3.3).

Таблиця 3.3

Результати оцінювання початкового рівняння для визначення оптимального порядку AR-складової моделі ARMA/ARIMA

Dependent Variable: D(VOLUME2019)				
Method: Least Squares				
Date: 05/05/20 Time: 21:59				
Sample (adjusted): 2011M05 2019M12				
Included observations: 104 after adjustments				
Convergence achieved after 20 iterations				
MA Backcast: 2011M04				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-3085.438	9955.615	-0.309919	0.7573
AR(1)	1.540533	0.835526	1.843788	0.0682
AR(2)	-0.742378	1.112951	-0.667036	0.5063
AR(3)	0.235898	0.322032	0.732529	0.4656
MA(1)	-0.162822	0.841757	-0.193431	0.8470
R-squared	0.892977	Mean dependent var		1938.952
Adjusted R-squared	0.888653	S.D. dependent var		4617.664
S.E. of regression	1540.858	Akaike info criterion		17.56495
Sum squared resid	2.35E+08	Schwarz criterion		17.69208
Log likelihood	-908.3774	Hannan-Quinn criter.		17.61645
F-statistic	206.5080	Durbin-Watson stat		2.000705
Prob(F-statistic)	0.000000			
Inverted AR Roots	1.05	.25-.41i	.25+.41i	
		Estimated AR process is nonstationary		
Inverted MA Roots	.16			

Джерело: складено автором на основі побудови економетричної моделі

Початкове оцінювання моделі відображено у таблиці 3.1. У даному випадку $AIC = 17,56$ (табл.3.3). Шляхом перебору 3-го лагу (від 4 до 20 лагу) було визначено, що при саме при 3му лагу модель має найменше значення

критерію, яке дорівнює 17,56, тому Також варто зауважити, що коефіцієнт детермінації за даних умов становить 0,89, що говорить про тісний зв'язок при ARIMA моделюванні.

Після визначення оптимальної AR-складової необхідно утворити ряд залишків цієї моделі для наступного використання при визначенні оптимального порядку MA-складової моделі (рис.3.4).

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(VOLUME2019(-1))	0.002417	0.000263	9.177445	0.0000
D(VOLUME2019(-2))	-0.003213	0.000357	-9.008513	0.0000
D(VOLUME2019(-3))	0.000943	0.000107	8.850407	0.0000
RESID02(-1)	-0.002403	0.000266	-9.027759	0.0000

Mean dependent var	1.000000	S.D. dependent var	0.000000
S.E. of regression	0.686124	Akaike info criterion	2.122544
Sum squared resid	46.60586	Schwarz criterion	2.224864
Log likelihood	-105.3110	Hannan-Quinn criter.	2.163987
Durbin-Watson stat	0.904440		

Рис. 3.4. Вікно для оцінки початкового рівняння для визначення оптимального порядку MA-складової моделі ARMA/ARIMA

Джерело: складено автором на основі побудови економетричної моделі

На цьому етапі до визначеної AR-складової поступово додають MA(1), MA(2)... MA(q)-складові і розраховують значення Шварца критерію. Модель, яка має найменше значення Шварц критерію вважається оптимальною. У нашому випадку MA складова моделі має лише лаг першого порядку при найменшому виведеному значенні коефіцієнту Шварца 2.22.

Попереднє оцінювання моделей для визначення оптимального порядку AR- та MA-складових здійснювалося за допомогою МНК. У випадку застосування ARIMA моделювання, даний метод може давати зміщені оцінки невідомих параметрів, тобто вони не будуть BLUE. Виникає необхідність в переоцінці нелінійним методом найменших квадратів (NLS). Результат переоцінки моделі відображено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Результати переоцінювання ARIMA моделі методом НМК

Dependent Variable: D(VOLUME2019)				
Method: Least Squares				
Date: 05/05/20 Time: 22:28				
Sample (adjusted): 2011M05 2019M12				
Included observations: 104 after adjustments				
Convergence achieved after 20 iterations				
MA Backcast: 2011M04				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-3085.438	9955.615	-0.309919	0.7573
AR(1)	1.540533	0.835526	1.843788	0.0682
AR(2)	-0.742378	1.112951	-0.667036	0.5063
AR(3)	0.235898	0.322032	0.732529	0.4656
MA(1)	-0.162822	0.841757	-0.193431	0.8470
R-squared	0.892977	Mean dependent var		1938.952
Adjusted R-squared	0.888653	S.D. dependent var		4617.664
S.E. of regression	1540.858	Akaike info criterion		17.56495
Sum squared resid	2.35E+08	Schwarz criterion		17.69208
Log likelihood	-908.3774	Hannan-Quinn criter.		17.61645
F-statistic	206.5080	Durbin-Watson stat		2.000705
Prob(F-statistic)	0.000000			
Inverted AR Roots	1.05	.25-.41i	.25+.41i	
	Estimated AR process is nonstationary			
Inverted MA Roots	.16			

Джерело: складено автором на основі побудови економетричної моделі

Фінальне рівняння має наступний вигляд:

$$(1 - \rho_1 L^1 - \rho_2 L^2 - \rho_{12} L^3) VOLUME_t = (1 + \theta_1 L^1) e_t \quad (3.1)$$

Для перевірки моделі на адекватність потрібно використати лише один тест – Дікі-Фулер тест та перевірити за допомогою цього тесту чи є наші залишки оціненого фінального рівняння білим шумом. Щоб модель була адекватна, залишки повинні бути білим шумом. Також доцільно використати

корелограми залишків моделі. Як можна побачити з графіка автокорелограма на рисунку 3.5, всі коефіцієнти автокореляції статистично незначущі, отже залишки стаціонарні.

Date: 05/05/20 Time: 22:32
Sample: 2011M05 2019M12
Included observations: 104
Q-statistic probabilities adjusted for 4 ARMA term(s)

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob	
		1	-0.002	-0.002	0.0003	
		2	0.013	0.013	0.0189	
		3	-0.025	-0.025	0.0878	
		4	0.030	0.030	0.1865	
		5	0.012	0.013	0.2031	0.652
		6	-0.006	-0.007	0.2070	0.902
		7	-0.027	-0.025	0.2872	0.962
		8	-0.070	-0.071	0.8569	0.931
		9	0.014	0.014	0.8805	0.972
		10	-0.009	-0.008	0.8898	0.989
		11	-0.015	-0.017	0.9174	0.996
		12	0.027	0.033	1.0029	0.998
		13	-0.044	-0.044	1.2362	0.999
		14	0.010	0.007	1.2491	1.000
		15	-0.019	-0.019	1.2925	1.000
		16	0.003	-0.005	1.2938	1.000
		17	-0.007	-0.002	1.2998	1.000
		18	-0.014	-0.016	1.3233	1.000
		19	0.014	0.014	1.3489	1.000
		20	0.015	0.018	1.3778	1.000
		21	-0.026	-0.034	1.4668	1.000
		22	0.013	0.017	1.4901	1.000
		23	-0.032	-0.035	1.6310	1.000
		24	0.021	0.016	1.6920	1.000
		25	-0.011	-0.007	1.7095	1.000
		26	-0.006	-0.013	1.7146	1.000
		27	-0.012	-0.004	1.7369	1.000
		28	0.007	0.004	1.7444	1.000
		29	-0.014	-0.018	1.7727	1.000
		30	0.020	0.023	1.8317	1.000
		31	0.033	0.028	2.0002	1.000
		32	-0.036	-0.035	2.2018	1.000
		33	0.016	0.017	2.2411	1.000
		34	-0.007	-0.012	2.2498	1.000
		35	-0.013	-0.014	2.2770	1.000
		36	0.032	0.030	2.4463	1.000

Рис. 3.5. Корелограма залишків моделі

Джерело: складено автором на основі побудови економетричної моделі

За результатами тесту Дікі-Фулера, ми можемо стверджувати, що залишки моделі є білим шумом (табл.3.5). Отже наша модель є адекватною і можна переходити до прогнозування даних на майбутні періоди.

Таблиця 3.5

Результати перевірки залишків моделі на білий шум

Null Hypothesis: RESID02 has a unit root				
Exogenous: Constant				
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=12)				
			t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic			-10.05390	0.0000
Test critical values:	1% level		-3.495021	
	5% level		-2.889753	
	10% level		-2.581890	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Dependent Variable: D(RESID02)				
Method: Least Squares				
Date: 05/05/20 Time: 22:34				
Sample (adjusted): 2011M06 2019M12				
Included observations: 103 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
RESID02(-1)	-1.001611	0.099624	-10.05390	0.0000
C	-0.978748	150.3120	-0.006511	0.9948
R-squared	0.500200	Mean dependent var		6.276774
Adjusted R-squared	0.495252	S.D. dependent var		2147.187
S.E. of regression	1525.482	Akaike info criterion		17.51724
Sum squared resid	2.35E+08	Schwarz criterion		17.56840
Log likelihood	-900.1376	Hannan-Quinn criter.		17.53796
F-statistic	101.0809	Durbin-Watson stat		1.997015
Prob(F-statistic)	0.000000			

Джерело: складено автором на основі побудови економетричної моделі

З урахуванням того, що ми продовжуємо наше дослідження, перевіримо, чи збігається наш попередній прогноз з реальними даними на теперішній період.

На рисунку 3.6 зображено значення прогнозу на основі моделі на період з 2011 по 2017 роки. Модель має значення MAPE = 2,58 %, що свідчить про високу якість прогнозу. Оцінка прогнозу на 2018 і 2019 рік свідчила, що обсяг емісії електронних грошей становитиме близько 100 млн гривень за 2018 рік, а на кінець 2019 року близько 160 млн гривень. Однак існувала ймовірність 5%, що обсяг емісії електронних грошей впаде нижче 25 млн грн, або ж виросте більше 200 млн гривень на кінець 2019 року.

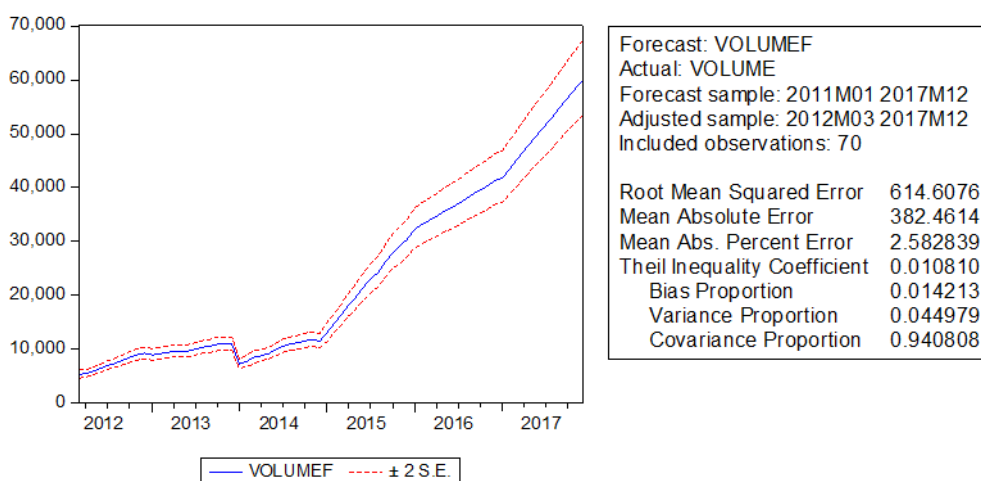

Рис. 3.6. Результати розрахунків прогнозу на основі оціненої моделі з попереднього дослідження

Джерело: складено автором на основі побудови економетричної моделі

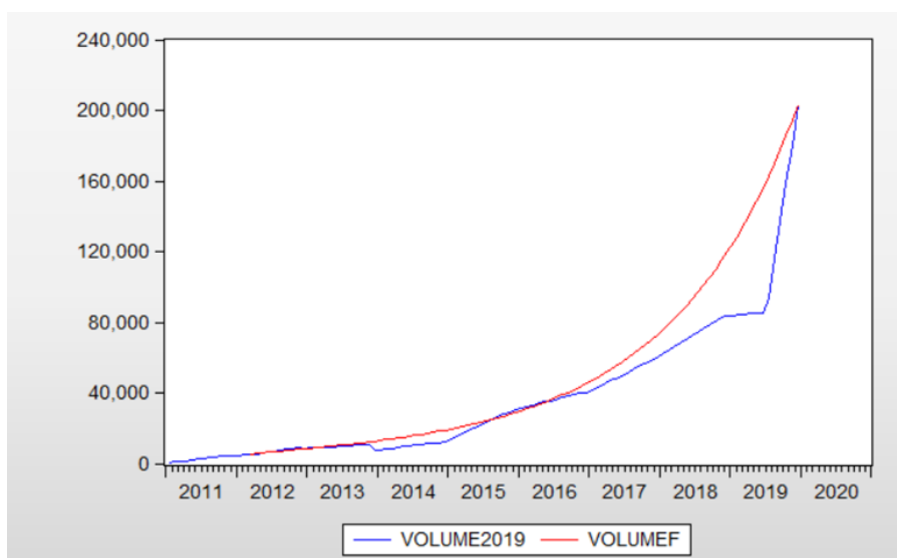

Рис. 3.7. Зіставлення прогнозних та реальних даних обсягів електронних грошей

Джерело: складено автором на основі побудови економетричної моделі

Зіставимо прогностні і реальні дані на 2018 і 2019 рік (рис.3.7). Як бачимо, у 2018 і першому півріччі 2019 року значення значно відхилялися, однак, станом на кінець 2019 року є збіги, що підтверджує прогностні значення.

Здійснимо прогноз обсягів електронних грошей на 2020 рік (рис.3.8).

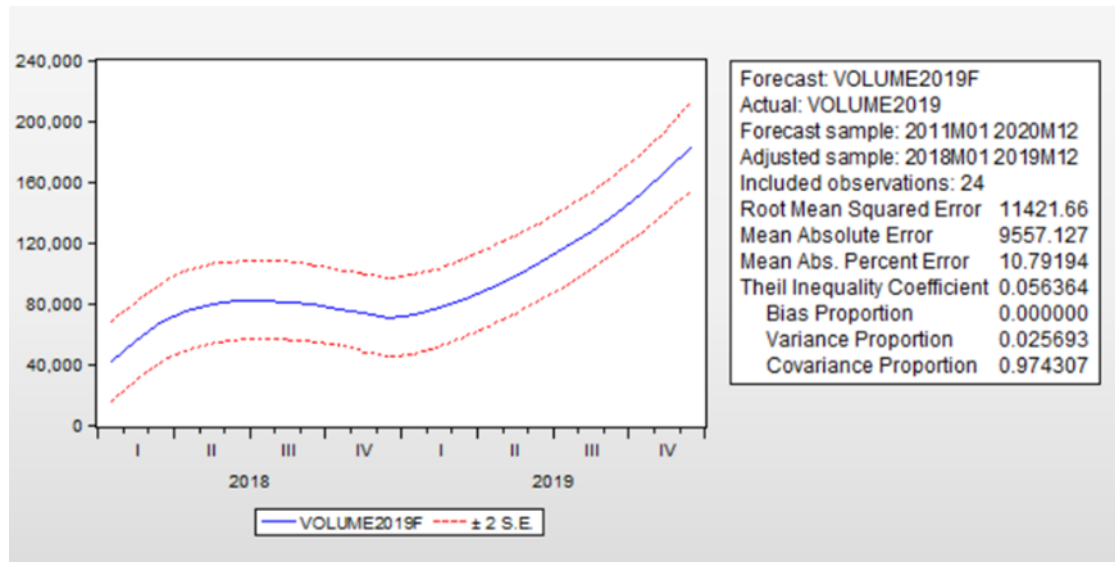

Рис.3.8. Оцінка прогнозу на 2020 рік.

Джерело: складено автором на основі побудови економетричної моделі

На рисунку 3.8 зображено значення прогнозу на основі моделі на період з 2011 по 2019 роки. Модель має значення MAPE = 10,9 %, що свідчить про погіршену якість прогнозу. Висока якість прогнозу спостерігається при умові, що MAPE < 10 %. Оцінка прогнозу на 2020 рік свідчить, що обсяг емісії електронних грошей повинен зрости і буде коливатися в межах від 240 до 280 млн гривень при заданому тренді і похибці прогнозу.

Проведене дослідження свідчить про те, що обсяги електронних грошей зростають, що підтверджують аналізовані дані і прогностні показники. Причиною зростання – є не тільки економічні закономірності та виклики інформаційного середовища, в якому ми зараз живемо, а й рішення уряду. Зокрема, Національний банк України проводить регулярну політику підвищення обсягів емісії електронних грошей, що визначено, зокрема, у фінансових звітах та планах на майбутній рік. При цьому, Національний банк сам несе відповідальність за погашення зобов'язань за електронними грошима.

3.2. Особливості обігу електронних грошей з урахуванням міжнародних правових норм

Електронні гроші – це порівняно новий платіжний інструмент, а тому сьогодні в світі існує досить багато підходів та моделей відповідного його регулювання з боку держави. Звичайно, в даній роботі ми не можемо охопити всі, оскільки кожна країна має власні особливості і бачення того, як розвиватимуться електронні гроші в майбутньому. Проте, для дослідження беззаперечний інтерес становлять регуляторні норми Європейського Союзу та вимоги Світової організації торгівлі, оскільки Україна задекларувала чіткі наміри долучитися до першої та є повноправним членом другої організації. Саме тому при розробці рекомендацій щодо формування регуляторного поля по відношенню до електронних грошей в Україні ми будемо виходити саме з європейської моделі, яка на сьогодні є достатньо повною та має тривалу практику застосування.

27 липня 2009 року Рада Європейського Союзу затвердила нову Директиву про електронні гроші [5]. Згідно зі ст. 2 Директиви право емітувати електронні гроші може отримати будь-яка юридична особа (а не лише банківські кредитні установи), що відповідає переліку критеріїв щодо режиму пруденційного нагляду та ряду нормативів (наведені нижче). Однак перелік даних установ повинен бути затвердженим контролюючим орган в певній країні.

Визначаються наступні категорії установ, які мають право емітувати електронні гроші:

1. Кредитні установи (із обмеженнями).
2. Спеціалізовані установи-емітенти електронних грошей.
3. Поштові установи.
4. Європейський Центральний Банк та національні центральні банки, якщо вони не виступають у ролі кредитно-грошової установи.

5. Держави-члени Європейського Союзу, або їхні органи регіональної та місцевої влади [5].

Усім іншим фізичним та юридичним особам, крім тих, які визначені в Директиві про електронні гроші, емісію електронних грошей заборонено (стаття 18 зазначеної Директиви).

Директиві про електронні гроші чітко розділяє поняття кредитних установ та установ-емітентів електронних грошей і створює рівні умови для конкуренції цих двох типів фінансових установ. Зокрема, право на емісію електронних грошей отримали й установи-емітенти електронних грошей, які не є кредитними установами за визначенням, а отже, не мають права надавати третім особам кредити за рахунок коштів, отриманих або утримуваних з метою випуску електронних грошей та/або надавати відсотки власникам електронних грошей (ст. 12), і класичні кредитні установи (які підпадають під регулювання Директиви 2000/48/ЕС) [55]. Проте, останнім було рекомендовано здійснювати діяльність із випуску електронних грошей виключно через дочірні підприємства, що не здійснюють кредитно-депозитної діяльності та підлягають пруденційному нагляду згідно із нормами цієї Директиви.

Ст. 7 Директиви про електронні гроші встановлює досить загальні вимоги щодо гарантування збереження коштів, отриманих в обмін на електронні гроші. Визначається, що такі кошти стають об'єктом гарантії лише після їх фактичного надходження на рахунки установ, які працюють з електронними грошима, і до цих установ має застосовуватися механізм гарантії максимум впродовж п'яти днів після випуску електронних грошей.

У цілому Директива про електронні гроші (як й інші нормативні акти Європейського Союзу) не встановлює конкретних вимог щодо обов'язкового резервування або інших механізмів гарантування емітованих електронних грошей, віддаючи встановлення цих механізмів на розсуд національних регуляторних органів країн-членів Європейського Союзу (частина 4 ст. 7). Єдиним обмеженням на наднаціональному рівні є вимоги щодо можливого інвестування таких коштів у забезпечені та низькоризиковані активи. В

основному це державні та муніципальні цінні папери із низьким рівнем ризику.

Важливим також є положення щодо випуску та викупу електронних грошей (стаття 11 Директиви) гарантує право для споживачів (власників) електронних грошей на погашення електронних грошей за номінальною вартістю у будь-який час та безкоштовно. Це означає, що компанія-емітент електронних грошей є зобов'язаною здійснити виплату грошової вартості електронних грошей їх власнику за його вимогою, щойно така вимога матиме місце, при збереженні їх грошової вартості. Компанія-емітент електронних грошей має право стягнути комісію з власника електронних грошей, яка має бути пропорційною до фактичних понесених витрат, лише за умови настання таких випадків (що мають бути зафіксовані у контракті):

1. Якщо вимога щодо викупу надійшла до дати припинення дії контракту;
2. Якщо контрактом передбачена дата припинення його дії, а власник електронних грошей розриває контракт до цієї дати; або
3. Якщо вимога щодо викупу надходить більш ніж через один рік після дати припинення дії контракту [55].

Таким чином, дане положення Директиви про електронні гроші гарантує власнику електронних грошей повернення його коштів згідно умов, визначених у контракті без додаткових витрат.

Світова організація торгівлі (World Trade Organization) є міжнародною організацією, що займається лібералізацією міжнародної торгівлі та регулюванням торгово-політичних відносин держав-членів. На сьогодні членами світової організації торгівлі є 164 країн світу [68], у тому числі деякі країни пострадянського простору: Киргизстан, Молдова, Грузія, Україна, Вірменія та Росія. Світова організація торгівлі не має документів, що безпосередньо стосуються електронних грошей, однак має чітко сформульовані загальні принципи регулювання торгівлі послугами, зокрема фінансовими.

Загальні норми щодо торгівлі послугами містяться в Генеральній угоді про торгівлю послугами (General Agreement on Trade in Services), прийнятій у 1994 році. Угода передбачає режим найбільшого сприяння для торгівлі послугами, в тому числі й принцип максимально можливої відкритості електронних платіжних систем для розрахунків і платежів за зобов'язаннями, взятими на себе країнами-учасницями Угоди [59].

Після вступу України до Світової організації торгівлі у 2008 році, норми Генеральної угоди з торгівлі послугами у сфері торгівлі фінансовими послугами стали для неї обов'язковими. Зобов'язання України містяться у так званому Графіку специфічних зобов'язань у секторі послуг [68], який визначає ступінь доступу і послідовність відкриття певних ринків послуг, у т.ч. фінансових. При цьому індивідуальні зобов'язання країни щодо рівня відкритості окремих секторів сфери послуг формулюються в результаті переговорів і є «зв'язаними», тобто можуть бути змінені тільки після спеціальних переговорів із зацікавленими країнами-членами Світової організації торгівлі.

Специфіка зобов'язань України перед Світовою організацією торгівлі також полягає в тому, що такі зобов'язання з юридичного погляду є в Україні нормами прямої дії, оскільки міжнародні договори є складовою українського законодавства і мають пріоритет перед нормами національного законодавства. Це означає, що будь-які нормативно-правові зміни повинні не суперечити зобов'язанням України перед Світовою організацією торгівлі і основним принципам діяльності цієї організації, зокрема – принципу недискримінації. Іншими словами, Україна не може змінювати режим доступу іноземних компаній на внутрішній ринок.

Відповідно до зобов'язань України перед Світовою організацією торгівлі, заборонені будь-які обмеження доступу на ринок та встановлення винятків щодо надання національного режиму роботи компаніям-емітентам електронних грошей, які розміщені на території України (комерційна присутність), або надають послуги вітчизняним споживачам за кордоном

(споживання за кордоном), або надаються з-за кордону національним споживачам (транскордонна торгівля). Отже, Україна взяла на себе досить жорсткі зобов'язання у сфері надання платіжних послуг. Будь-які порушення цих зобов'язань, в тому числі шляхом формування монопольних структур на національному платіжному ринку можуть мати наслідком великі іміджеві та комерційні втрати.

Таким чином, міжнародний досвід свідчить, що розвиток електронних платежів і, зокрема, електронних грошей сприяє зменшенню витрат на готівковий обіг та прискоренню економічного зростання. Краща міжнародна практика показує, що для того, щоб система регулювання була ефективною та стимулювала розвиток ринку електронних грошей, потрібно на законодавчому рівні закріпити наступне:

- Дозволити випуск електронних грошей широкому колу компаній (а не лише банкам).
- Водночас, для отримання дозволу на випуск електронних грошей, компанія повинна відповідати вимогам щодо розміру власного капіталу, технічної спроможності та ділової репутації. При цьому рівень капіталу повинен бути суттєво менший за обсяг, що встановлений для банків.
- Дозволити використання електронних грошей для всіх видів розрахунків між фізичними, юридичними особами та державним сектором.
- Забезпечити погашення випущених електронних грошей користувачам через вкладення залучених коштів в ліквідні та безпечні активи.
- Діяльність щодо випуску, обігу та погашення електронних грошей повинна бути ізольованою від операцій, що не є пов'язаними із платіжними послугами.
- Для уникнення ризику відмивання коштів анонімні операції з електронними грошима повинні бути обмеженими за розміром, а юридичні особи, що здійснюють такі операції та мають відповідні рахунки в системах електронних грошей, мають реєструвати їх згідно з вимогами податкового

законодавства. Також повинен проводитись моніторинг можливих зловживань у системі електронних грошей.

3.3. Пропозиції щодо вдосконалення функціонування ринку електронних грошей в Україні.

Україна на шляху інтеграції до міжнародного співтовариства не може залишатись осторонь процесів, що відбуваються, зокрема, у сфері інформаційних технологій. Особливо актуальним є питання правового регулювання електронних грошей у нашій державі. На сьогодні в Україні існує дві концепції регулювання сегменту платіжних технологій та електронних грошей (Додаток М).

Таблиця 3.6

Концепція регулювання електронних грошей в Україні №2: модель регулювання на основі кращого міжнародного досвіду

Норма регулювання	Оптимальний варіант регулювання
Хто має право емітувати електронні гроші	Дозволити випуск електронних грошей банкам та іншим суб'єктам господарювання, так званим операторам електронних грошей.
Кваліфікаційні вимоги	Для отримання дозволу на випуск електронних грошей оператори повинні відповідати вимогам щодо мінімального розміру статутного капіталу, власних коштів та ділової репутації, які, однак, повинні бути суттєво спрощеними, порівняно із вимогами щодо створення банку.
Види платіжних послуг	Для операторів електронних грошей випуск, обіг і погашення електронних грошей та пов'язані з ними платіжні послуги повинні бути виключним видом господарської діяльності.
Напрямки здійснення платежів (сфера застосування електронних грошей)	Дозволити використання електронних грошей для всіх видів розрахунків (включаючи розрахунки між юридичними особами та державними органами). При цьому юридичні особи мають повідомляти про відкриття рахунків електронних грошей податковим органам.
Вимоги до гарантування випущених електронних грошей	Забезпечення обсягу емісії електронних грошей повинно на 100% резервуватись на спеціальному рахунку в Національному банку України. По мірі розвитку фінансового сектору України резервування може проводитись зарахунок інших активів (державні цінні папери, рахунки в фінансово стійких банках тощо).

Джерело: власна розробка автора на основі даних [22; 25]

Актуальність та важливість вірно обраної моделі сприятиме або подальшому процвітанню електронних платіжних технологій в Україні, або може спричинити заморожування розвитку цього інноваційного сегменту. Зокрема, ми пропонуємо врахувати у законодавстві Концепцію №2 (табл.3.6).

Ми вважаємо, що законодавство у сфері електронних грошей має бути прозорим та ефективним. Таким чином, саме закладені у Концепції №2 ідеї (вільні напрями для обігу електронних грошей, доступ до ринку та надання права на емісію електронних грошей для гравців різних форм власності, а також резервування 100% забезпечення емісії електронних грошей на рахунках у Національному банку України) є оптимальними для законодавчого регулювання електронних грошей.

Важливим є питання зменшення тіньової економіки через збільшення обсягів електронних грошей. Це означає, що електронні гроші можуть скласти конкуренцію безготівковим і, при ефективному законодавчому регулюванні та підтримці держави, будуть поступово витіснити з обігу готівку, яка в Україні є каталізатором тінізації економіки та ухилення від податків. Звичайно, питання зростання/зменшення обсягів тіньової економіки за допомогою електронних грошей є спірним, однак воно вирішується елементарним запровадженням реєстрації реального користувача цими грошима через платіжні системи. Тоді всі транзакції можна буде відслідкувати, що унеможливить здійснення електронних платежів з метою використання для пропонування/отримання хабара, розрахунків при купівлі наркотичних речовин, можливість створення фінансових пірамід тощо.

Також необхідно створити механізм контролю за операціями. Частково такий уже передбачений у п. 9.8 Законі України «Про електронну комерцію»: «Платіжна організація платіжної системи зобов'язана забезпечити зберігання інформації про кожну операцію з переказу коштів, здійснену її учасниками, в системі обліку платіжної організації платіжної системи, з можливістю відновити дані про дату здійснення операції, ініціатора та отримувача переказу, місце ініціювання та виплати переказу, суму та валюту переказу

коштів». Окрім того у п. 9.5 цього ж таки проекту вказано, що «Платіжна організація платіжної системи несе відповідальність за діяльність своїх учасників та операторів послуг платіжної інфраструктури» [30].

Слід зазначити, що Україна в цілому не відстає від світових тенденцій. Активно ведеться робота над спільним проектом Національного антикорупційного бюро України та Національного банку України «Cashless есопому», головною метою якого є зменшення розрахунків готівкою. У рамках проекту до Верховної Ради України подано законопроект №5361, відповідно до якого очікується лібералізація розрахунків електронними грошима [25]. Новаціями є: позбавлення банків монополії на випуск електронних грошей; посилення відповідальності за порушення аж до ув'язнення.

Однак, якими б прогресивними не були інформаційні технології, багато чого у механізмі їх дії абсолютно не залежить від людини. Так, при виході з ладу платіжної системи, втраті даних тощо неможливо буде ні встановити яка сума була на вашому рахунку, ні які операції з нього здійснювались, а, як наслідок, і відшкодувати необхідну кількість грошей, які перебували на вашому електронному гаманці. Не слід забувати й про численні хакерські атаки, можливість крадіжки особистих даних (облікових записів користувачів системи), а з ними й втрати коштів; про поширений серед шахраїв фішинг (вірус, який запам'ятовує послідовність натискання клавіш (наприклад, паролю) в системі електронного гаманця), що масово зараз спіткає користувачів електронних гаманців та багато інших шахрайських операцій. Тому, електронні гроші зберігаються на електронному гаманці на окремих смартфонах, які використовуються не за призначенням, а виключно для проведення операцій через гаманець, щоб не піддавати систему небезпеці.

На жаль, жодного механізму подальших дій наше законодавство в разі «падіння системи» не передбачило, і «вкладники» фактично користуються цим благом електронних грошей на власний ризик. Тому, пропонуємо створення такими системами, по-перше, надійних резервних копій облікових

записів (тобто закріплювати за кожною такою електронною системою обов'язок вести подвійний облік користувачів, а також використання механізму «страхування» рахунків користувачів шляхом чи то домовленостей з банками, чи то реальних грошових резервів (як це робить Фонд гарантування вкладів в Україні).

Діяльність банків є ризикованою, а тому держава по відношенню до них впровадила своєрідний «механізм публічного страхування» – Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Отже, якщо банк визнають неплатоспроможним, його вкладникам здійснюють відшкодування у граничному розмірі 200 000 грн [18]. От тільки не ясно, яким чином зможуть повернути свої кошти користувачі електронних грошей. Для того, аби зробити висновок про те, чи буде забезпечено відшкодування шкоди достатньо звернути увагу на те, що у статті 2 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» вкладом є «кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку, включаючи нараховані відсотки на такі кошти» [38]. Оскільки у визначенні вкладу взагалі не передбачено існування такої форми грошей як електронні, то зрозуміло, що банк не дає клієнтам жодних гарантій щодо забезпечення відшкодування останніх.

Отже, впровадження електронних грошей в нашій державі, звісно, є прогресивним кроком, проте актуальним залишається питання щодо чіткої нормативної бази, яка була б заснована на кращому міжнародному досвіді та враховувала б захист прав споживачів, обов'язковість державного нагляду та мінімізацію усіх ризиків, пов'язаних із користуванням платіжними системами електронних грошей.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі було проведено дослідження державного регулювання електронних грошей в Україні, що дозволило: розкрити теоретико-методологічні засади дослідження електронних грошей та їх роль в економіці; визначити особливості розвитку ринку електронних грошей в різних країнах світу; проаналізувати функціонування електронних платіжних інструментів в Україні. На основі аналізу нормативно-правового законодавства ми визначили роль і функції банку у випуску електронних грошей; окреслили правила обігу електронних грошей в Україні; охарактеризували проблеми правового регулювання електронних грошей в українському законодавстві; розкрили особливості обігу електронних грошей з урахуванням міжнародних правових норм. На основі даних Національного банку України ми оцінили обсяг електронних грошей та стан електронних платіжних систем в українській економіці та здійснили прогноз щодо динаміки електронних грошей в Україні. Проведене дослідження дало нам можливість виокремити пропозиції щодо вдосконалення ринку електронних грошей в Україні та зробити наступні висновки:

1. Електронні гроші є однією з найактуальніших економічних категорій сучасної науки про гроші, банки і кредит. В середині 90-х років вони почали активно вводитися в обіг електронними розрахунково-платіжними системами та іншими комерційними структурами, що функціонують в глобальній мережі Інтернет в режимі реального часу (on-line). На сьогодні немає визнаного у світі визначення електронних грошей, яке б однозначно розкривало їх економічну та правову сутність. Однак, визначають, що електронні гроші – це грошова вартість, яка є вимогою до емітента і яка зберігається на електронному пристрої; емітується під час отримання грошових коштів у вартісному розмірі не меншому, ніж емітована грошова вартість; приймається як засіб платежу підприємствами, іншими ніж емітент. Електронний платіжний інструмент повинен виконувати функції грошей (міри вартості, засобу обігу, засобу

утворення скарбів, засобу платежу, світових грошей) та має існувати в електронній формі.

2. Правове визначення терміну електронні гроші для країн Європейського Союзу міститься, зокрема, у Директиві 2000/46/ЄС Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу. В Україні особливості випуску електронних грошей і здійснення операцій з ними встановлені статтею 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та Положенням про електронні гроші в Україні, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 10 лютого 2016 року №65. Електронні гроші мають відмінності від інших засобів безготівкового розрахунку: електронні гроші є одночасно і платіжним засобом, і зобов'язанням їх емітента. Для проведення операцій використовується окремий обліковий запис користувача або персональний «електронний гаманець», кошти на якому виражені в електронних грошових одиницях.

3. Переваги електронних грошей: доступність, зручність, мобільність, безпечність, простота використання, оперативність, анонімність, підтримка мікроплатежів. Тому, ми розглядаємо електронні гроші як інноваційний платіжний інструмент, що має низку переваг, порівняно з традиційними формами грошей, та надає економічним агентам новий спосіб для проведення платіжних розрахунків, а також як нову платіжну технологію, яка дозволяє зберігати гроші в електронній формі.

4. Основними наслідками використання електронних грошей виділено: стимулювання споживання домашніх господарств; позитивний вплив на фінансову систему та монетизацію економіки; сприяння залученню коштів населення та компаній у банківську систему і зменшення обігу готівки; скорочення операційних та транспортних витрат економіки при здійсненні платежів для держави та населення в цілому. Ну і як наслідок – зменшення тіньової економіки, оскільки всі операції відображені в електронних платіжних системах, ведеться їх повний облік, порівняно з готівковими грошима.

5. Розвиток електронних грошей у світі має чітко виражені географічні особливості. Традиційно найбільший розвиток електронні гроші отримали в економічно розвинених країнах, а саме – у Сполучених Штатах, Європейському Союзі, Японії та інших розвинених країнах Азії (Південна Корея, Сінгапур, Гонконг тощо). В Україні, електронні гроші мають набагато меншу популярність і поширення.

6. Головним органом в українських платіжних системах є Національний банк України, він також є платіжною організацією та розрахунковим банком для Національної платіжної системи ПРОСТІР, учасниками якої є 52 банки та 23 небанківські установи. На території України емітентом електронних грошей може бути тільки банк (за погодженням НБУ), він же надає користувачам або комерційним агентам можливість їх сплати. Банк, що здійснює випуск електронних грошей бере на себе зобов'язання за їх погашення. Обіг електронних грошей у вигляді грошових зобов'язань здійснюється шляхом відступлення права вимоги до емітента, внаслідок чого виникає зобов'язання останнього в розмірі пред'явлених електронних грошей. Передоплата традиційними грошима є передумовою для запису на технічному пристрої користувача грошової вимоги до емітента у вигляді електронних грошей.

7. Випуск електронних грошей в Україні мають право здійснювати лише банки. Нині 23 банки мають право здійснювати емісію електронних грошей, та співпрацюють в межах платіжних інструментів та платіжних систем, таких, як Національна платіжна системи «ПРОСТІР», Visa та «Глобал Мані», «FORPOST», «ALFA-MONEY», MasterCard, XRAY. Загалом, обсяг випущених електронних грошей та обсяг операцій з ними у 2019 році в Україні зріс більш як удвічі. За даними Національного банку станом на 31 грудня 2019 року обсяг порівняно з 2018 роком відбулося суттєве зростання: обсягів випущених електронних грошей – майже у 2,5 рази, до 203 млн грн, обсягів операцій з електронними грошима – більше у 2,3 рази, до 16,7 млрд грн порівняно з 2018 роком. За 2019 рік загальна кількість платіжних карток ПРОСТІР, емітованих банками - учасниками системи, зросла на 7% до 625,3 тис. шт. Водночас 77% із

них – це активні платіжні картки (або 483,7 тис. шт.). За підсумками діяльності у 2019 році обсяг операцій із використанням платіжних карток Національної платіжної системи «ПРОСТІР» та електронних грошей, емітованих банками – учасниками системи, становив 28 536 млн грн, що на 25% перевищує показники 2018 року. Кількість таких операцій становила 24 219 тис. шт., що на 79% більше порівняно з попереднім роком. 73% операцій із використанням платіжних карток Національної платіжної системи «ПРОСТІР» у 2019 році здійснювалися у власній мережі банків-емітентів системи.

8. Ринок електронних грошей в Україні характеризується нерівномірністю поширення. Пропозиція електронних грошей залежить від багатьох факторів, які можуть стримувати їх розвиток: стимулів для споживачів, торговців, емітентів та посередників під час їх використання. Так, легкість використання пристроїв, на яких зберігаються електронні гроші, конфіденційність та безпека розрахунків будуть позитивно впливати на прагнення споживачів використовувати електронні гроші. При цьому, однією з основних складових розвитку електронних платіжних систем у світі і в тому числі в Україні є Інтернет торгівля, яка, на жаль, розвивається в нашій країні набагато повільніше аніж в сусідніх європейських державах. Серед основних перешкод розвитку – високий рівень корупції, відсутність доступу до фінансових ресурсів, а також варто виділити такі проблеми, як: недовіра споживачів і звичка розраховуватися готівкою, несформоване законодавче поле, високий рівень тінізації економіки, недостатній розвиток електронної комерції в країні. Таким чином, зараз саме від держави залежить розвиток електронних грошей у країні. Якщо вона створить своїм громадянам умови для використання усіх переваг електронних грошей і систем електронних розрахунків, вона підштовхне цей ринок до бурхливого розвитку.

9. Для прогнозування динаміки електронних грошей в Україні було побудовано економетричну ARIMA-модель. Перевірили дані при її побудові на стаціонарність, сезонність. Відібрали оптимальну кількість лагів. Визначили оптимальний порядок AR-складової моделі. Оцінили корелограму залишків моделі, за якої всі коефіцієнти автокореляції були статистично

незначущі, а залишки відповідно – стаціонарні. Кінцевим етапом моделювання є оцінка прогнозу на 2020 рік. При цьому, ми порівняли попередні прогностичні значення нашого дослідження, за яким у 2018 і першому півріччі 2019 року реальні значення значно відхилялися від прогностичних, однак, станом на кінець 2019 року є збіги, що підтвердило якість прогнозу. Оцінка прогнозу на 2020 рік свідчить, що обсяг емісії електронних грошей повинен зрости і буде коливатися в межах від 240 до 280 млн гривень при заданому тренді і похибці прогнозу.

10. Міжнародний досвід свідчить, що розвиток електронних грошей сприяє зменшенню витрат на готівковий обіг та прискоренню економічного зростання. Для стимулювання розвитку ринку електронних грошей, потрібно дозволити випуск електронних грошей широкому колу компаній (а не лише банкам), при цьому компанія-емітент повинна відповідати вимогам щодо розміру власного капіталу, технічної спроможності та ділової репутації; для уникнення ризику відмивання коштів анонімні операції з електронними грошима повинні бути обмеженими за розміром, а юридичні особи, що здійснюють такі операції та мають відповідні рахунки в системах електронних грошей, мають реєструвати їх згідно з вимогами податкового законодавства, забезпечити внесення змін до законодавчих актів України, що регулюють електронні гроші. Також повинен проводитись моніторинг можливих зловживань у системі електронних грошей.

11. Впровадження електронних грошей в нашій державі, звісно, є прогресивним кроком, проте актуальним залишається питання щодо чіткої нормативної бази, яка була б заснована на кращому міжнародному досвіді та враховувала б захист прав споживачів, обов'язковість державного нагляду та мінімізацію усіх ризиків, пов'язаних із користуванням платіжними системами електронних грошей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів публікацій Національного банку України. Київ, 2019. URL: https://bank.gov.ua/publications?page=1&perPage=5&search=&document=&pubCategory=1&keywords=&created_from=&created_to.
2. Вавдіюк Н. С. Обіг та регулювання електронних грошей в Україні / Н. С. Вавдіюк, Х. В. Талах // *Економічний форум*. 2017. № 2. С. 249-259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2017_2_43.
3. Вплив регулювання на розвиток ринку електронних платежів: приклад України. Аналітичний звіт для публічного обговорення. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Київ, 2010. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2010/2010_12/report_ukr_18112010_for_RT.pdf.
4. Гриньков, Д. Обіг електронних грошей в Україні: можливості та перспективи / Д. Гриньков. Київ, 2012. №7-8. С. 1-6 URL: http://ufin.com.ua/analit_mat/gkr/189.htm.
5. Директива 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a18.
6. Директива 2015/849 Європейського Союзу про електронні гроші. URL: <http://eur.lex.europa.eu/LexUr=OJ:L:2015:267:0007:0017:EN:PDF>.
7. Звіт з оверсайту інфраструктур фінансового ринку. Київ, 2019. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2019.pdf?v=4.
8. Звіт з оверсайту про фінансові інструменти. Київ, 2019. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2019.pdf?v=25
9. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020: Постанова Правління Національного банку України від 16.01.2017 № v0391500-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>.

10. Кочергин Д.А. Электронные деньги / Д.А. Кочергин. – М.: Маркет ДС, 2011. 424 с.
11. Кравчук В. Електронні гроші в Україні. Аналітичний звіт / В. Кравчук. – К.: Альфа-ПК, 2012. 64 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2012/3_Electronic_Money/E-money_report_APPROVED_2012-10-02_RED2.pdf.
12. Лупандин В. В. Эквайринг: особенности, виды, и применения в настоящее время / В. В. Лупандин, И.С. Егоров // *Теория и практика современной науки*. 2017. № 2 (20). С. 386-388.
13. Обсяг електронних грошей. Дані Національного банку України. Київ, 2019. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/PS_e-money_graf_2019.jpg?v=4.
14. Офіційна позиція Міністерства доходів і зборів України з приводу ситуації навколо роботи оператора системи WebMoney. 2018. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/100169.html>.
15. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=47078&showTitle=true.
16. Офіційний сайт Національної платіжної системи ПРОСТІР. URL: <http://prostir.gov.ua/prostir/>.
17. Офіційний сайт УКРКАРД: оператор платіжних сервісів. 2019. URL: <https://www.ukrcard.com.ua/pro-kompaniyu/novini-ta-pres-relizi/mi-uzmi/313-bezmovna-moneta-chomu-elektronni-groshe-perebuyayut-u-tini-bankivskikh-kartok-shcho-zavazhae-rozvitku-elektronnikh-groshej-v-ukrajini>.
18. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів. URL: <http://www.fg.gov.ua/dostup-do-publichnoi-informatsii>.
19. Положення про електронні гроші в Україні: Постанова Національного банку України від 25. 06. 2008 № 178 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0688-08>.

20. Положення про електронні гроші в Україні: постанова Національного банку України від 04. 11. 2010 № 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>.
21. Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури: Постанова Правління Національного банку України від 04. 02. 2014 № 43. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0348-14/print1458716083308268>.
22. Портал економічних досліджень «Статистика». Київ, 2019. URL: <https://www.statista.com/statistics/276623/number-of-apps-available-in-leading-app-stores/>
23. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
24. Про використання електронних грошей в Україні: Лист Національного банку України від 06. 08. 2014 № 25-109/42508. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/LB14383.html.
25. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання переказу коштів. Проект Закону. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60425.
26. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків: Закон України від 18. 09. 2012 № 5284-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5284-17>.
27. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей: Постанова Правління Національного банку України від 04. 11. 2010 № 481. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>.
28. Про внесення змін до Положення про електронні гроші в Україні: Постанова Національного банку України від 10. 02. 2016 № 65. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-16>

29. Про державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12. 07 .2001 № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
30. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
31. Про заборону користування електронними грошима Webmoney, Яндекс.Деньги, QIWI, Wallet і Wallet one («Єдиний гаманець»): телеграма Правління Національного банку України від 07. 11. 2016 № 57-0002/90626. URL: <http://hgraf.com.ua/index.php/joomla-pages/finansii/item/6775-ukrajintsyam-zaboronili-koristuvatisyawebmoney-yandeks-dengi-i-edinim-gamantsem>
32. Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів: Постанова Правління Національного банку України від 05. 11. 2014 № 705. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14>.
33. Про Національний банк України: Закон України від 20. 05. 1999 року № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
34. Про платіжні послуги США: Уніфікований Закон. 2001. URL: <http://ssl.csg.org/terrorism/umsa2001final.pdf>.
35. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05. 04. 2001 № 2346-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2346-14/print1511629903705701>.
36. Про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням: Постанова Правління Національного банку України від 05. 11. 2014 № 705. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14>
37. Про розгляд звернення: Лист Національного банку України від 15. 10. 2015 № 53-01006/76376. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/LB15241.html.

38. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
39. Про узгодження правил здійснення операцій з електронними грошима банками-членами/учасниками міжнародних платіжних систем: Лист Національного банку України від 07. 02. 2011 № 25-212/281. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_281500-11.
40. Проценко А. Т. Правові основи обігу електронних грошей в Україні / А. Т. Проценко // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 37(3). С. 7-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37%283%29__3.
41. Ранчинский К. Л. Вопросы правового статуса и регулирования электронных денег в странах ЕС / К. Л. Ранчинский // *Вестник Российского университета дружбы народов*. 2011. № 1. С. 69-77.
42. Річний звіт Національного банку України. Київ, 2018. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2018.pdf?v=4.
43. Рядінська В. Проблеми правового регулювання обігу електронних грошей в Україні / В. Рядінська // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 190-195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_12_36.
44. Сенищ П. М. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні: науково-аналітичні матеріали / П. М. Сенищ, В. М. Кравець, В. І. Міщенко, О. О. Махаєва, В. В. Крилова, Н. В. Гришук. – Київ: Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. №10. 145 с. URL: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70690>.
45. Справа окружного адміністративного суду м. Києва № 2а-9328/09/2670 за позовом ТОВ «Гепард» щодо визнання незаконною Постанови Національного банку України від 25.06.2008 № 178 «Про затвердження положення про електронні гроші». URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6856049>.

46. Тариф на послуги, що надаються Національним банком України, який виконує функції Платіжної організації Національної платіжної системи «ПРОСТІР», членам та учасникам системи «ПРОСТІР», Тариф на послуги (операції), що надаються (здійснюються) Національним банком України, який виконує функції центрального маршрутизатора і розрахунково-клірингового центру Національної платіжної системи «Український платіжний простір» та Тариф на операції, що здійснюються аціональним банком України, який виконує функції розрахункового банку НПС «ПРОСТІР» у сфері розрахункового обслуговування члені та учасників НПС «ПРОСТІР»: Постанова Правління Національного банку України від 12.08.2003 № 333. URL: [https:// bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=1C6E7F7063770D0D36DCFF9A38F73B0C?a rt_id=47087&showTitle=true](https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=1C6E7F7063770D0D36DCFF9A38F73B0C?a_rt_id=47087&showTitle=true)
47. Узгодження правил використання електронних грошей: Роз'яснення Національного банку України. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=66296&cat_id=66292.
48. Щодо визначення окремих понять: Лист Національного банку України від 07.06.2013 № 25-112/6750. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v6750500-13>.
49. Щодо використання електронних грошей в Україні: Лист Національного банку України від 26. 06. 2014 № 25-109/33434. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v3343500-14>.
50. Щодо випуску електронних грошей в Україні: Лист Національного банку України від 19. 10. 2009 № 25-212/2523-19372. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1937500-09>.
51. Щодо переліку систем електронних грошей та банків, які здійснюють операції з електронними грошима в Україні: Лист Національного банку України від 15. 01. 2013 № 25-112/335. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_335500-13.

- 52.Щодо проблемних питань обігу та використання електронних грошей:
Лист Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від
03. 06. 2014 року. URL: <http://law.dt-kt.com/?p=4815>.
- 53.A glossary of terms used in payments and settlement systems, 2003. 53 p.
URL: https://www.bis.org/cpmi/glossary_030301.pdf.
- 54.Bank of International Settlements, 2020. URL: <http://www.bis.org/>.
- 55.Directive 2000/46/EC of the European Parliament and of the Council of 18
September 2000 on the taking up, pursuit of and prudential supervision of the
business of electronic money institutions. *Jornal of Financial Services
Research*. URL: http://europa.eu.int/eurlex/pri/en/oj/dat/2000/l_275/127520001027en00390043.pdf.
- 56.Directive 2009/110/EC of the of the European Parliament and of the Council
of 16 September 2009 On the taking up, pursuit of and prudential supervision
of the business of electronic money institutions amending Directives
2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 2000/46/EC. *Jornal of
Financial Services Research*. URL: http://europa.eu.int/eurlex/pri/en/oj/dat/2009/l_110/127520006795en003677993.pdf.
- 57.Evaluation of the E-Money Directive (2000/46/EC), European Commission,
February, 2006. URL: http://europa.eu.int/comm/internal_market/bank/e-money/index_en.htm#evaluati.
- 58.FATF Money Laundering Using New Payment Methods. Report on New
Payment Methods, 13 October 2006. URL: <https://www.fatf-gafi.org/documents/documents/reportonnewpaymentmethods.html>.
- 59.General Agreement on Trade in Services. World Trade Organization, 2014.
URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/gatsintr_e.htm.
- 60.Halpin, R., Moore, R. (2012) Developments in electronic money regulation –
the Electronic Money Directive: A better deal for e-money issuers? /
Computer Law and Security Review, 25 (2012), 563-568.
- 61.Hasan, I., Renzis, T., Schmiedel, H. (2016) Retail Payments and Economic
Growth. - *Bank of Finland Research Discussion Papers*, 2016. URL:

- http://www.suomenpankki.fi/en/julkaisut/tutkimukset/keskustelualoitteet/Documents/BoF_DP_1219.pdf.
62. Mobile Contactless Payments In Europe: The Reality Beyond Reality Beyond *The NFC Hype*, Forrester, July 2015. URL: <http://spectrum.ieee.org/computing/networks/theres-no-stopping-the-rise-of-emoney/0>.
63. PayPal Emerging As World's «Fifth Payment Network», 2018. URL: http://pymnts.com/briefing-room/commerce-3-0/PayPal-Emerging-As-World-s-Fifth-Payment-Network/?goback=.gde_3568809_member_118609071#.T7-qX5MkE18.linkedin.
64. Report on electronic money, ECB, 1998. URL: <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/emoneyen.pdf>.
65. Revenue Administration: Managing the Shadow Economy, 2010. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/tnm/2010/tnm1014.pdf>.
66. WebMoney: Mode to acces, 2019. URL: <https://news.wmtransfer.com/page/85?ref?re>
67. Wilusz D. (2011) Legalde terminants of electronic money systems developmentin European Union / *Prawny i ekonomicznyprzełądprawagospodarczego*. – Wydawnictwo Naukowe UAM. 2011. Vol. 2. P. 125-134
68. World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/English/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm/

Додатки

Додаток А

Таблиця А.1

Класифікація електронних грошей

Критерії класифікації	Типи/види електронних грошей
За типом носія:	<p>(1) <u>На базі фізичного пристрою (англ. hardware – based):</u> електронні гроші зберігаються на спеціальному пристрої (наприклад, на чіпі, вбудованому в смарт-карту), що одночасно використовується для здійснення платежів. При використанні такого типу платіжних інструментів транзакція між платником та отримувачем платежу іноді може бути виконана без додаткового під'єднання смарт-карт до мережі (третьої особи).</p> <p>(2) <u>На базі програмного забезпечення (англ. network – based чи software – based),</u> або їх ще називають онлайн-грошима: електронні гроші зберігаються на накопичувачах інформації у формі файлів бази даних/масиву інформації. У цьому випадку, при здійсненні транзакції запит до оператора електронних грошей є обов'язковим для завершення операції.</p>
За типом технології зберігання:	<p>(1) <u>Із централізованим веденням рахунків (англ. account – based):</u> всі транзакції записуються та авторизуються через централізовану систему рахунків, управління якою здійснює система електронних грошей.</p> <p>(2) <u>Із використанням електронних записів/символів (англ. token – based):</u> транзакція не потребує авторизації і електронні гроші існують у формі електронних символів, які обертаються всередині комп'ютерної чи телекомунікаційної мережі, або шляхом прямого під'єднання до такої мережі електронних пристроїв.</p>
За ступенем анонімності:	<p>(1) <u>Повністю анонімні системи електронних грошей:</u> ідентифікація користувача не вимагається ані при придбанні ним електронних грошей, ні при здійсненні ним транзакцій, а отже, ідентифікація та відстеження здійснених операцій між платником та отримувачем платежу є неможливою.</p> <p>(2) <u>Системи, що вимагають ідентифікації:</u> платник та отримувач платежу, здійсненого за допомогою електронних грошей, мають ідентифікувати себе, надаючи, таким чином, можливість системі електронних грошей відслідковувати транзакції.</p> <p>(3) <u>Системи, що вимагають часткової ідентифікації:</u> як правило, вимоги щодо часткової ідентифікації клієнтів можуть бути встановлені на законодавчому рівні та передбачати мінімальну ідентифікацію клієнта (наприклад, за паспортними даними). Проте, доступ до інформації щодо ідентифікації клієнтів та здійснені ними угоди можуть мати лише чітко визначені державні інституції.</p>
За розміром платежу:	<p>(1) <u>Системи пікоплатежів (англ. picopayments):</u> можуть здійснюватись платежі розміром від менш, ніж 1 євроценту до 1 євро.</p> <p>(2) <u>Системи мікроплатежів:</u> можуть здійснюватись платежі розміром від 1 євро до 10 євро. Здійснення платежів такого розміру із використанням чеків чи платіжних карт часто не є економічно вигідним.</p> <p>(3) <u>Системи макроплатежів:</u> можуть здійснюватись транзакції більшого розміру.</p>

Джерело: складено автором на основі даних [67]

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Банки-учасники Національної платіжної системи «Український платіжний
ПРОСТІР»**

№ п/п	Назва банку, що є учасником	Свідоцтво про членство та надання ліцензії на використання торговельної марки	Функції банку	Примітка
1	«Національний банк України»	-	емітент/еквайр	
2	ПАТ «Мегабанк»	146 від 24.01.2017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
3	ПАТ «Банк «Грант»	2 від 15.06.2008	емітент/еквайр	
4	«Полікомбанк»	136 від 16.11.2016	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
5	Акціонерний банк «Південний»	144 від 26.12.2016	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
6	АТ «КІБ»	157 від 20.04.2017	емітент/еквайр	
7	ПАТ «Перший Інвестиційний Банк»	26 від 15.06.2008	емітент/еквайр	
8	ПАТ АКБ «Львів»	138 від 18.11.2016	емітент/еквайр	
9	ПАТ «Юнекс банк»	161 від 30.05.2017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
10	АБ «Укргазбанк»	132 від 07.10.2016	емітент/еквайр МПІ	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
11	ПАТ «Банк Кредит Дніпро»	147 від 24.01.2017	емітент/еквайр МПІ	
12	ПАТ «КРЕДИТВЕСТ БАНК»	54 від 02.07.2007	емітент/еквайр	
13	ПАТ «КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК»	169 від 29.12.2017	емітент	
14	ПАТ «ОКСІ БАНК»	56 від 19.05.2009	емітент/еквайр	
15	АТ «МетаБанк»	165 від 11.07.2017	емітент/еквайр	

Продовження Додатку Б

№ п/ п	Назва банку, що є учасником	Свідоцтво про членство та надання ліцензії на використання торговельної марки	Функції банку	Примітка
16	ПАТ «КРЕДОБАНК»	172 від 27.03.2018	емітент/еквайр	
17	ПАТ «Банк інвестицій та заощаджень»	142 від 13.12.2016	еквайр	
18	АТ «Укресімбанк»	149 від 21.02.2017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
19	АТ «Ощадбанк»	159 від 04.05.2 017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
20	ПАТ «Айбокс Банк»	73 від 12.10.2011	емітент/еквайр	
21	ПАТ «РАДАБАНК»	168 від 23.11.2017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
22	ПАТ «СВРОПРОМ- БАНК»	81 від 21.02.2013	емітент	
23	ПАТ «МІБ»	150 від 27.02.2017	емітент/еквайр	
24	ПАТ «Банк Юнісон»	84 від 12.12.2013	емітент/еквайр	тимчасова адміністрація
25	ПАТ «Комінвестбанк »	87 від 12.03.2014	емітент/еквайр	
26	ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК »	170 від 11.01.2018	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
27	ПАТ «ОТП Банк»	152 від 02.03.2017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
28	АТ «Райффайзен банк Аваль»	134 від 17.10.2016	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
29	ПАТ «Таскомбанк»	148 від 02.02.2017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
30	ПАТ «Вернум банк»	164 від 27.06.2017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»

Продовження Додатку Б

№ п/п	Назва банку, що є учасником	Свідоцтво про членство та надання ліцензії на використання торговельної марки	Функції банку	Примітка
31	ПАТ «СКАЙ БАНК»	163 від 20.06.2017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
32	ПАТ «АКБ «КОНКОРД»	158 від 26.04.2017	емітент/еквайр	
33	ПАТ «Комерційний банк «Центр»	135 від 17.10.2016	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
34	ПАТ «Банк Восток»	130 від 26.09.2016	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
35	ПАТ «СБЕРБАНК»	140 від 07.12.2016	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
36	ПАТ «КБ «ГЛОБУС»	137 від 16.11.2016	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
37	ПАТ «УКРСОЦБАНК»	151 від 27.02.2017	емітент/еквайр	
38	ПАТ «Український Будівельно – Інвестиційний Банк»	141 від 07.12.2016	емітент/еквайр	
39	ПАТ «ПУМБ»	162 від 20.06.2017	еквайр/процесинговий центр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
40	ПАТ КБ «ПРАВЕКС - БАНК»	156 від 19.04.2017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
41	«АЛЬПАРІ БАНК»	128 від 29.08.2016	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
42	ПАТ «БАНК СІЧ»	131 від 05.10.2016	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
43	ПАТ «Фамільний»	133 від 07.10.2016	емітент/еквайр	
44	ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	143 від 22.12.2016	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»

Продовження Додатку Б

№ п/ п	Назва банку, що є учасником	Свідоцтво про членство та надання ліцензії на використання торговельної марки	Функції банку	Примітка
45	ПАТ «РВС БАНК»	153 від 12.04.2017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
46	ПАТ «БАНК АЛЬЯНС»	154 від 14.04.2017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
47	ПАТ «ДІВІ БАНК»	155 від 18.04.2017	емітент/еквайр	Підключений до Центрального маршрутизатора НПС «ПРОСТІР»
48	ПАТ «Кристалбанк»	166 від 02.08.2017	емітент/еквайр	
49	ПАТ «МТБ БАНК»	171 від 21.03.2018	емітент/еквайр	

Джерело: складено автором на основі даних [15]

Додаток В

Таблиця В.1

Небанківські установи, які працюють в ПРОСТІР

№ п/п	Назва установи	Місцезнаходження установи	Функції установи
1	УДППЗ «Укрпошта»	вул. Хрещатик, 22, м. Київ, 01001	еквайр НСМЕП
2	ТОВ СНВФ «Аргус»	вул. Романа Роллана, 12, м. Харків, 61058	банківський процесинговий центр
3	ТОВ «Юнісистем»	вул. Старокиївська, 10, м. Київ, 04116	технічний еквайр
4	ТОВ «НМТ ГРУП»	вул. Струтинського, 6, оф. 204, м. Київ, 01014	технічний еквайр
5	ТОВ «АВТОР»	вул. Смоленська, 31-33, м. Київ, 03005	технічний еквайр
6	АТ «УКРКАРТ»	вул. Ордаша, буд. 19, с. Безпечна, Сквирський район, Київська область, Україна, 09025	інформаційний еквайр, технічний еквайр, незалежний процесинговий центр
7	Державна податкова служба України	Львівська площа, 8, м. Київ-53, 04655	учасник з особливим статусом
8	ПрАТ «Український процесинговий центр»	пр. Московський, 9, корпус 5А, м. Київ, 04073	незалежний процесинговий центр
9	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб	б-р Т.Шевченка 33-б, м. Київ, 01032	учасник з особливим статусом
10	ТОВ «Агенція технічна «ЛОГОС»	вул. Б. Хмельницького, б. 106, м. Львів, 79024,	інформаційний еквайр, технічний еквайр
11	ТОВ «ІКС-ТЕХНО»	вул. Маршала Гречко, 7, м. Київ, Україна, 04136	інформаційний еквайр, технічний еквайр
12	ТОВ «ГЕРА-СЕРВІС»	вул. Стеценко, 19, корп. 68, м. Київ, 04128	інформаційний еквайр, технічний еквайр
13	ТОВ-Фірма «Радіо»	вул. Збишко, 7, м. Вінниця, 21016	інформаційний еквайр, технічний еквайр
14	ТОВ «ФІСКАЛЬНІ СИСТЕМИ»	вул. Зоологічна, б. 4-А, офіс 139, м. Київ, 04119	інформаційний еквайр, технічний еквайр
15	ТОВ «КБ ВУЛКАН»	пр. Леся Курбаса, б. 2-Д, м. Київ, 03680	технічний еквайр
16	ТОВ «ЦЕНТР СЕРВІСУ ОМЕГА»	б-р Івана Лепсе, 4, м. Киев, 03680	технічний еквайр
17	ТОВ «Цвітова-Сервіс»	вул В. Великого, 16, м. Львів, 79053	технічний еквайр
18	ТОВ «Мульти Трансакт Систем»	вул. В. Верховинця, 12, офіс 411, м. Київ, 03148	технічний еквайр
19	ПП «Ректа»	вул. Миру, 19, офіс 111, м. Мукачеве, 89600	технічний еквайр

Продовження Додатку В

№ n/n	Назва установи	Місцезнаходження установи	Функції установи
20	ТОВ «Міракор»	вул. Гайова, 14, м. Київ, Україна, 03069	технічний еквайр
21	ТОВ «Система ТРЕЙД»	вул. Фрунзе, 170, к. 6, м. Київ, 04073	інформаційний еквайр, технічний еквайр
22	Державне підприємство «Український державний науково – дослідний інститут технологій товарно – грошового обігу, фінансових і фондових ринків «УКРЕЛЕКОН»	вул. Довженка, 3, м. Київ, 03680	інформаційний еквайр, технічний еквайр
23	ПАТ «УКРАЇНСЬКА ФІНАНСОВА МЕРЕЖА»	вул. Північно-Сирецька, 1-3, м. Київ, 04136	незалежний процесинговий центр
24	ТОВ «ТАС Лінк»	пр. Перемоги, м. Київ, 6503062	незалежний процесинговий центр
25	ТОВ «Систем груп Україна»	пр. Новопечерський, 19/3, корпус 3, к. 6, м. Київ, 03680	технічний еквайр

Джерело: складено автором на основі даних [15]

Додаток Д

Таблиця Д.1

Перелік банків, які мають право здійснювати випуск електронних грошей згідно з законодавством України

№ з/п	Найменування банку	Найменування електронних грошей/найменування платіжної системи, з використанням якої здійснюються операції з електронними грошима
1	ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	«FORPOST», «ALFA-MONEY», MasterCard, Visa, ПРОСТІР
2	АТ «Ощадбанк»	MasterCard, Visa
3	ПАТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК»	MasterCard, Visa
4	ПАТ «БАНК ВОСТОК»	MasterCard, Visa
5	ПАТ «ТАСКОМБАНК»	«Максі», MasterCard, Visa
6	ПАТ АБ «ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК»	MasterCard, Visa
7	ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»	MasterCard, Visa
8	ПАТ «КРИСТАЛБАНК»	MasterCard
9	АБ «Південний»	Visa
10	ПАТ «КБ »ГЛОБУС»	«ГлобалМані»
11	АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК»	MasterCard, Visa
12	ПАТ «ЮНЕКС БАНК»	ПРОСТІР
13	ПАТ «АЛЬПАРІ БАНК»	ПРОСТІР
14	АБ «УКРГАЗБАНК»	«ЕЛЕКТРУМ», ПРОСТІР
15	ПАТ «БАНК СІЧ»	ХРАУ, MasterCard
16	ПАТ КБ ПРАВЕКС-БАНК	ПРОСТІР
17	ПАТ «КРЕДОБАНК»	MasterCard
18	ПАТ «УНІВЕРСАЛБАНК»	MasterCard
19	ПАТ «МЕГАБАНК»	MasterCard, Visa
20	ПАТ «АЙБОКС БАНК»	MasterCard
21	АТ «АКБ «КОНКОРД»	Visa
22	ПАТ «ІДЕЯ БАНК»	MasterCard, Visa
23	АТ «Райффайзен банк Аваль»	MasterCard, Visa

Джерело складено автором на основі даних [47]

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Закони України, що регулюють обіг електронних грошей

№	Назва закону	Норма регулювання
1	«Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III	- Безготівкові розрахунки проводяться на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді (ст.51).
2	«Про національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV	- До функцій Національного банку відноситься визначення напрямів розвитку сучасних електронних банківських технологій, створення та забезпечення безперервного, надійного та ефективного функціонування, розвиток створених ним платіжних та облікових систем, систем автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації, контроль за створеними платіжними інструментами (ст.7); - Національний банк встановлює правила, форми і стандарти розрахунків банків та інших юридичних і фізичних осіб в економічному обігу України із застосуванням як паперових, так і електронних документів, а також платіжних інструментів та готівки, координує організацію розрахунків, дає дозволи на здійснення клірингових операцій та розрахунків (ст.40).
3	«Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5 квітня 2001 року № 2346-III	- Визначаються особливості випуску електронних грошей, закріплюється їх поняття, вказуються емітенти, користувачі, порядок узгодження правил використання електронних грошей, порядок здійснення операцій з такими грошима та випуск електронних грошей (ст.15).
4	«Про державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року № 2664-III	- Фінансовими послугами є випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків (в тому числі випуск електронних грошей) (ст.4).
	«Про електронну комерцію» № 675-VIII від 3 вересня 2015 року	- Порядок надання банківських послуг, випуск та обіг електронних грошей, здійснення переказу коштів не є предметом правового регулювання цього Закону і регулюється спеціальним законодавством (п. 2 ст. 2).

Джерело: складено автором на основі даних [23; 29; 30; 33; 35]

Додаток 3

Таблиця 3.1

**Положення та листи Національного банку України щодо регулювання
обігу електронних грошей**

№	Положення	Норма регулювання
1	«Положення про електронні гроші в Україні» від 4 листопада 2010 року № 481	- Закріплено основні визначення понять, вимоги до випуску, використання, погашення електронних грошей, вимоги до емітента електронних грошей, порядок узгодження правил використання електронних грошей, порядок відкликання документа про узгодження правил використання електронних грошей, порядок здійснення операцій з електронними грошима, випущеними емітентом-нерезидентом тощо.
2	«Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури» від 4 лютого 2014 року № 43	- Закріплені визначення міжнародної системи інтернет-розрахунків як системи, що забезпечує проведення платежів з використанням електронних грошей та врегульовується порядок узгодження Національним банком правил платіжної системи, платіжною організацією якої є резидент, та умов і порядку діяльності оператора послуг платіжної інфраструктури.
3	«Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів» від 5 листопада 2014 року № 705	- Вдосконалено порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням.
4	«Про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням» від 5 листопада 2014 року № 705	- закріплено загальні вимоги Національного банку до емісії банками-резидентами, філіями іноземних банків електронних платіжних засобів і визначено порядок здійснення операцій з їх використанням.
5	«Про розгляд звернення» від 15 жовтня 2015 року № 53-01006/76376	- Проаналізовано правові підстави для використання резидентами України електронних грошей, випущених нерезидентами за межами України для розрахунків за допомогою міжнародних систем інтернет-розрахунків.

Продовження додатку 3

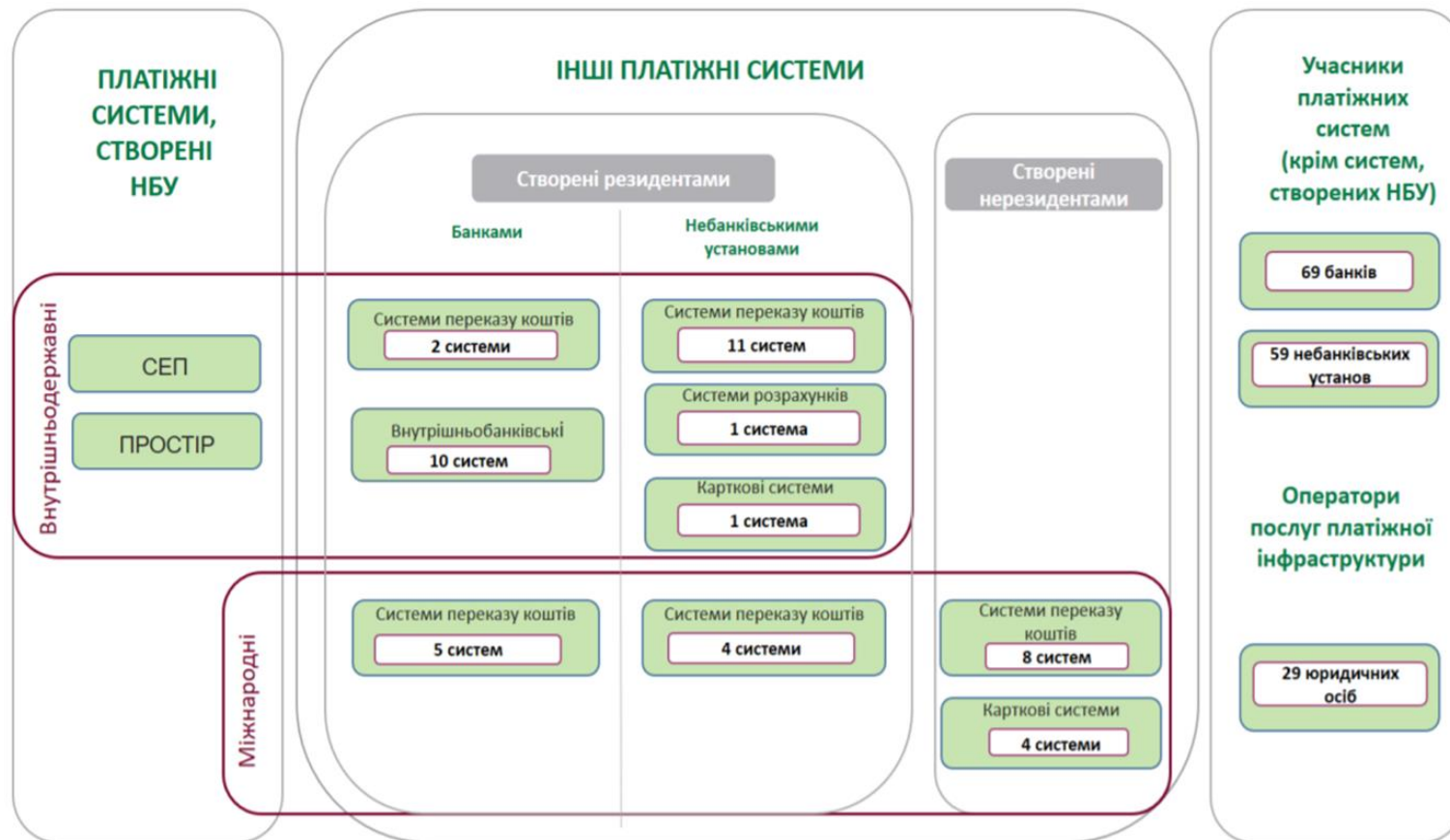
№	Положення	Норма регулювання
6	«Щодо використання електронних грошей в Україні» від 26 червня 2014 року № 25-109/33434	- Розглянуто питання стосовно використання електронних грошей суб'єктами господарювання.
7	«Про використання електронних грошей в Україні» від 6 серпня 2014 року № 25-109/42508	- Вказуються особливості випуску та здійснення операцій з електронними грошима.
8	«Щодо переліку систем електронних грошей та банків, які здійснюють операції з електронними грошима в Україні» від 15 січня 2013 року № 25-112/335	- Надається перелік систем електронних грошей, правила яких узгоджені з Національним банком України, та перелік банків, які мають право здійснювати випуск електронних грошей згідно із законодавством України.
9	Про узгодження правил здійснення операцій з електронними грошима банками-членами/учасниками міжнародних платіжних систем» від 7 лютого 2011 року № 25-212/281	- Визначається порядок здійснення операцій з електронними грошима членами/учасниками міжнародних платіжних систем
10	«Щодо випуску електронних грошей в Україні» від 19 жовтня 2009 року № 25-212/2523-19372	- Закріплено правила випуску електронних грошей для банків України, які мають намір здійснювати випуск електронних грошей, порядок врегулювання та моніторингу за такою діяльністю

Джерело: складено автором на основі даних [21; 24; 32; 36; 37; 39; 49; 50; 51]

Додаток К

Таблиця К.1

Структура платіжних систем в Україні

Джерело: складено автором на основі даних [7, с. 8]

Додаток Л

Таблиця Л.1

Прямі та непрямі методи регулювання Національним банком України обігу електронних грошей

Назва методу	Застосування	Ризики
1	2	3
Методи прямого регулювання		
Законодавче обмеження можливості створення електронних грошей приватними емітентами	Ліцензування НБУ комерційних банків щодо емісії електронних грошей	Обмеження входу на ринок електронних грошей небанківським фінансово-кредитним установам, зниження рівня електронних платіжних інновацій, втрати сеньйоражу
Введення обов'язкових нормативів резервування під емісію електронних грошей, як до трансфербельних депозитів	Кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 0	Зростання нормативу може вивести до обмеження пропозиції емісії електронних грошей, збільшення грошового агрегату М1, незабезпеченість емісії електронних грошей
Вимога щодо обсягів проведення розрахунків електронними грошима	Обмеження в частині суми: для поповнюваних електронних пристроїв сума не повинна перевищувати 8000 грн., а для непоповнюваних електронних пристроїв ця сума не повинна перевищувати 2000 грн.); право використання електронних грошей до 35000 грн протягом календарного року). Загальна сума електронних грошей перерахованих Користувачами-фізичними особами іншим Користувачам-фізичним особам з використанням Розрахункових карток не перевищувала 500,00 (п'ятсот) гривень на день та 4 000,00 (чотири тисячі) грн протягом одного місяця	Зниження трансфербельності електронних грошей

Продовження додатку Л

Назва методу	Застосування	Ризики
1	2	3
Методи прямого регулювання		
Вимога щодо проведення безготівковими розрахунками	З 04 січня 2017 року гранична сума розрахунків готівкою за участю фізичних осіб – 50 тис грн, а для розрахунків готівкою підприємств (підприємців) – 10 тис грн.	Використання інших інструментів безготівкових розрахунків
Скорочення надлишку ліквідності, створюваного заміною готівки грошей НБУ електронними грошима	Здійснення операцій на відкритому ринку, каналні відсоткові ставки	Скорочення надлишкових резервів – скорочення грошової бази
Методи непрямого регулювання		
Організація та проведення банківського нагляду	Економічні нормативи	Недотримання економічних нормативів в банківській діяльності
Заходи безпеки проведення платежів, протидії відмиванню грошей, фінансових злочинів тощо	Підвищення рівня фінансової грамотності суб'єктів господарювання, попередження фінансових злочинів	Відмивання грошей, тінізації економіки
Організація ведення грошовокредитної статистики щодо обігу електронних грошей	Інфографіка про використання електронних грошей	Недостовірність даних щодо обігу ринку електронних грошей
Конвертованість	Зобов'язання емітентів електронних грошей на першу вимогу клієнта здійснювати обмін та обіг електронних грошей	Уповільнення обігу електронних грошей

Джерело складено автором на основі даних [2, с. 258]

Додаток М

Таблиця М.1

Концепції регулювання ринку електронних грошей в Україні

Норма регулювання	Концепція №1	Концепція №2
Визначення електронних грошей	Одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі.	Грошова вартість, що представлена у формі вимоги до емітента, зберігається на електронному пристрої та випускається після отримання коштів емітентом з метою здійснення платіжних операцій та приймається фізичною або юридичною особою, відмінною від установи-емітента електронних грошей.
Хто має право емітувати електронні гроші	Електронні гроші випускають лише банки.	Дозволити випуск електронних грошей банкам та операторам електронних грошей.
Кваліфікаційні вимоги	Емітенти електронних грошей повинні відповідати вимогам щодо формування банку, зокрема, щодо статутного капіталу на суму 120 млн гривень.	Для отримання дозволу на випуск електронних грошей оператори повинні відповідати вимогам щодо мінімального розміру статутного капіталу, власних коштів та ділової репутації, які, однак, повинні бути суттєво спрощеними порівняно з вимогами щодо формування банку.
Види платіжних послуг	Банки мають право надавати повний спектр фінансових послуг за окремими виключеннями.	Для операторів електронних грошей випуск, обіг і погашення електронних грошей та пов'язані з ними платіжні послуги повинні бути виключним видом господарської діяльності.
Напрямки здійснення платежів (сфера застосування електронних грошей)	Дозволено розрахунки електронними грошима між фізичними особами та розрахунки за товари та послуги фізичними особами на користь юридичних. Формально дозволено розрахунки між юридичними особами, проте, через встановлені обмеження такі операції рідко мають економічний зміст.	Дозволити використання електронних грошей для всіх видів розрахунків (включаючи юридичні особи та державні органи). При цьому юридичні особи мають бути зобов'язані повідомляти про відкриття рахунків електронних грошей податковим органам.

Продовження Додатку М

Норма регулювання	Концепція №1	Концепція №2
Вимоги до гарантування випущених електронних грошей	Сума випущених електронних грошей не повинна перевищувати суму залучених коштів. Залучені кошти обліковуються на окремому рахунку в банку. Інші норми щодо забезпечення безпеки електронних грошей, що випускаються фінансово нестійкими банками, не передбачено.	Випущені електронні гроші повинні на 100% резервуватись на спеціальному рахунку в НБУ. По мірі розвитку фінансового сектору України резервування може проводитись зарахунок інших активів (державні цінні папери, рахунки в фінансово стійких банках тощо).
Ризики від реалізації Концепцій в Україні		
	У разі реалізації Концепції №1 в українському законодавстві розвиток електронних грошей буде значно обмежений. Домінувати на ринку, скоріш за все, будуть системи електронних грошей, що не підпадають під юрисдикцію України.	Ми не бачимо ризиків для розвитку ринку електронних грошей та ефективного регулювання сегменту в разі реалізації Концепції №2 в законодавстві України.

Джерело: складено автором на основі даних [3]